

Távol-keleti Tanulmányok 18/2 (2026): 49–105

<https://doi.org/10.38144/TKT.2026.2.2>

<https://orcid.org/0000-0002-5621-8856>

hoppal.krisztina@konfuciusz.elte.hu

<https://orcid.org/0000-0002-4453-1394>

pap.melinda@btk.elte.hu

<https://orcid.org/0000-0002-9023-5203>

boros.peter@btk.elte.hu

HOPPÁL KRISZTINA – PAP MELINDA – BOROS GÁBOR PÉTER

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Földből nőő bárányok és más csodák A Római Birodalom kínai szövegekben – a hivatalos történeti krónikákon kívüli irodalom a VI. század előtt*

Abstract

Sheep Emerging from the Ground and Various other Miracles. The Roman Empire in Chinese Sources – Texts beyond the Official Histories before the 6th Century C.E.

The relationship between the two great empires traditionally regarded as the endpoints of the ancient Silk Roads—namely China and Rome—has attracted scholarly attention since the 19th century. One of the central pillars of this discourse is the Chinese term Daqin 大秦 (“Great Qin”), which is often simplistically equated with the Roman Empire. Much of the scholarship relies almost exclusively on a limited group of Chinese sources, namely the official dynastic histories, thereby overlooking the complexity of the term and the broader context in which it was used.

However, in addition to these frequently cited official historical chronicles, various geographical descriptions, Daoist treatises, encyclopaedias, Buddhist sūtras, and other documents dating from before the 6th century also contain passages on Daqin. The analysis of these sources and the study of their perceptions of Daqin remain underrepresented in current research. This study therefore offers the first annotated Hungarian translation and in-depth analysis of texts outside official historical chronicles, with particular emphasis on those written before the 6th century.

The aim is to shed light on the complexity of the concept of Daqin and to explore how segments of Chinese society beyond the immediate imperial elite—though still within the uppermost social strata—may have imagined the westernmost parts of the known world through a mixture of factual and fictional elements.

The main findings show that non-dynastic sources often present narratives similar to those found in dynastic histories, highlighting the authority of dynastic works as a model of knowledge and thus followed by other genres. At the same time, these texts reflect a Sino-centric worldview in which the people of Daqin, despite being described as magnificent both in appearance and conduct, were nevertheless classified as *hu* 胡, a term used for the ‘barbarian’ tribes living around China’s borders.

* A kutatást az ELTE Egyetemi Kiválósági Alap támogatta.

However, regarding this aspect, different interpretations also emerge. For example, the Daoist text *Taijing jinye shendanjing* 太清金液神丹經 describes a Chinese merchant's journey to Daqin, portraying its wealth as superior to the ones of the Middle Kingdom and that Daqin's king even ridiculed the products presented to him by the Chinese merchant. Additionally, numerous other novelties can be found in the non-dynastic texts. First, the lists of Daqin's products found in these texts are more detailed and varied than the ones in official histories. Second, the descriptions of products associated with Daqin, often resemble those later attributed to Persia, supporting the view that in the first centuries C.E. Daqin functioned as the origin of all mythical goods, a role which was taken over by Persia from the 6th to 8th centuries onwards. Third, what these lists demonstrate is that the products attributed to Daqin fit into a complex Chinese cultural setting, since some of them, such as corals and pearls, were traditional symbols of wealth, and others were part of the Buddhist seven treasures (*qi bao* 七寶) that carried religious meanings beyond their material value. Finally, the ambiguity surrounding the geographical location of Daqin in these sources suggests that it is best understood not as a clearly defined place, but as a conceptual space characterised by Hellenistic cultural traits and a range of wondrous features; however, it lacks a clear geographical position or the exact way to reach it. This supports the evidence displayed by the Roman-related archaeological finds unearthed in China that the two empires were connected by a complex web of intermediary actors and that their relations fluctuated in terms of frequency and intensity during various periods.

Keywords: Daqin; Roman Empire; Silk Road; historiography; non-dynastic Chinese sources

I. Bevezetés

A kínaiak Római Birodalomról alkotott elképzeléseit a kutatás csaknem kizárólagosan a hivatalos történeti krónikák (*zheng shi* 正史) beszámolóit alapul véve vizsgálja. A nagy múltra visszatekintő, majd nagymértékben standardizált történetírói hagyomány az egyik legnagyobb presztízsnak örvendő irodalmi műfaj volt a korabeli Kínában, amelynek – a hagyományos felfogás szerint – minden szava igaz és helyes kellett, hogy legyen. Ugyanakkor a konfuciánus ideológiának megfelelően a történeti művek igaznak vélt beszámolóit minden esetben morális tanulságot hordoznak, amelyet a történetírók által alkalmazott „dicséret vagy elmarasztalás” (*baobian* 褒貶) vagy pedig „a hasznos lejegyzése és a haszontalan lehámozása” (*bixiao* 筆削) szubjektív szövegszerkesztési módszerek is erősítik.¹ Ennek eredményeképpen a szövegek tényeket, fiktív beszámolókat és moralizáló passzusokat egyaránt tartalmaznak.²

A VI. század előtti kínai forrásokban előforduló Daqin 大秦 (azaz 'Nagy Qin') fogalma azonban tág határokon és rendkívül széles spektrumon mozgott, hiszen egyaránt vonatkozhatott a Római Birodalomra, valamint tágabb értelemben a hellenisztikus kulturális jegyeket mutató civilizációkra, például Bactriára. A későbbi, VI–VIII. századokban íródott szövegekben a jóval elterjedtebb Fulin 拂菻 kifejezés mellett (esetenként helyett) vonatkozhatott a Bizánci Birodalomra is.³ A hivatalos történeti forrásokban fellelhető, hagyományosan a Római Birodalomként értelmezett Daqin-feljegyzések⁴ viszonylag széles körben kutattak.⁵ Általánosságban elmondható, hogy a leírások zöme klisékből és toposzokból áll, és bár viszonylag részletesen bemutatják Daqin földrajzát, adminisztrációját, gazdaságát és kereskedelmét – beleértve a mezőgazdaságot, a háziiasított állatokat és a jellegzetes termékeket is –, a szövegek valójában tényszerű adatok és fiktív beszámolók erőteljes keveredéséből állnak, jelentősen megnehezítve annak megállapítását, hogy a Daqin megnevezés pontosan milyen entitást jelöl. Mindez nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy a szövegeket

¹ Bővebben lásd Hoppál 2019: 66; Balázs 1976: 186; Wilkinson 2000: 490–491; Honey 1990: 168. Továbbá: Chang 1981; Beck 1990; Wilkinson 2000; Puett 2014.

² Li 2000/2001: 188.

³ A Daqinról szóló főbb szövegtípusok: hivatalos történeti krónikák, egyéb történetírói munkák (ti. a *Hou Hanji* 後漢記), földrajzi leírások, egzotikák, enciklopédiák, természetfeletti történetek és legendák, jóskönyvek, költemények, buddhista, illetve taoista szövegek. Lásd Hoppál 2019: 64.

⁴ A legfontosabb elsődleges források Daqinról: *A Kései Han-dinasztia története* (*Hou Hanshu* 後漢書), *A Jin-dinasztia története* (*Jinshu* 晉書), *A Wei-dinasztia története* (*Weishu* 魏書) és *A (Liu-)Song-dinasztia története* (*Songshu* 宋書).

⁵ Néhány fontosabb mű felsorolása (a teljesség igénye nélkül): Gong 2003; Kordoses 2008; Hill 2009; Sevillano-López 2015; Janik 2016; Michelazzi 2013; Kolb–Speidel 2015, 2017; Liu 2017; Lieu 2016; Qiang 2018; Cobb 2021 stb.

összeállító kínai hivatalnokok a nagy földrajzi távolság miatt másod- vagy harmadkézből származó információkból dolgozhattak, a sajátos kínai történelem-szemlélet pedig alapjaiban meghatározta az adatok feldolgozásának a módját. A viszonylag koherens szövegekben a messzi Daqin leírása pozitív színezetet kap, utópisztikus államként jelenik meg, mitikus helyszínekkel, amelynek élén bölcs uralkodó áll, lakosai pedig műveltek és erényekben gazdagok. Daqin tehát sok tekintetben inkább a kínaiak által ismert világ legnyugatibb pontját, mint egy tényleges államot jelenített meg.⁶

Ugyanakkor a gyakran hivatkozott hivatalos történeti krónikákon túl egyes, a VI. század előtt keletkezett földrajzi leírások, taoista értekezések, enciklopédiák, buddhista szútrák és egyéb iratok szintén rendelkeznek Daqinra vonatkozó szemelvényekkel. Ezek elemzése, Daqinról alkotott percepcióinak vizsgálata rendkívül alulreprezentált a kutatásban. Ezek a munkák, részben műfaji sajátosságaikból adódóan, nem szükségszerűen korlátozódnak a kínai történetírói hagyomány által valósnak és helyesnek titulált elemekre. A kútfők eredetije gyakran elveszett, és a leírások csupán későbbi kiadványok hivatkozásaiban maradtak fenn, olykor mindössze rövid, töredékes részletek, nem pedig összefüggő idézetek formájában.

Jelen tanulmány magyar nyelven elsőként a hivatalos történeti krónikákon kívüli irodalom áttekintésére vállalkozik, azon belül is a VI. század előtt keletkezett művekre, hiszen ezek a változatos műfajokhoz tartozó szövegek számos esetben új információkkal, adalékokkal szolgálnak, így tovább árnyalják a kínaiak által a Római Birodalomról alkotott képet. Ezen munkák Daqin szemelvényeinek komplex, kínai eredetiket is közlő gyűjtése és fordítása eddig csupán angol nyelven volt elérhető Yu Taishan munkájának köszönhetően.⁷ Ugyanakkor ő az annotált fordításokon túl átfogóbb elemzéseket nem közölt. Ezért az alábbiakban Yu eredeti gyűjtéséből indultunk ki,⁸ de javasolt fordításait az eredeti szövegek tanulmányozása fényében legtöbb esetben a jelen tanulmány mellékletében közölt fordításainkban átértelmeztük. Ezeken túl részletes elemzését adjuk a szövegrészletekben megjelenő motívumoknak különböző témakörök alapján csoportosítva. Ezáltal jelen tanulmány nem csupán tematiká-

⁶ Hoppál 2019: 67–68.

⁷ Ugyan néhány egyéb munka is foglalkozik a hivatalos történeti munkákon kívüli irodalmak Daqin-szemelvényeivel, ezekből az eredeti, kínai nyelvű szemelvények jellemzően hiányoznak, fordításaik pedig gyakran pontatlanok. Más esetben pedig csak tartalmi kivonatot közölnek, a Daqin-percepciók elemzése pedig jellemzően a hivatalos történetírói munkákéval egybecsúszva történik, a műfaji sajátosságokból adódó eltéréseket figyelmen kívül hagyva. Például Leslie–Gardiner 1996, utóbbira példa Qiang 2018.

⁸ Tekintetbe véve, hogy 2021-ben megjelent könyve a 2013-ban közölt munkájának kivonatolt, kínai eredetiket nem tartalmazó változata, ezért jelent tanulmányban utóbbiból indultunk ki. Vö. Yu 2013, 2021.

jában tér el a hagyományosan kizárólag a hivatalos történeti krónikákat alapul vevő Daqin-elemzésektől, de egyedülálló módon a dinasztikus munkákon kívüli egyéb kínai források Daqin-percepcióival és azok történeti munkák leírásaival való összehasonlításával is foglalkozik. Továbbá melléklet formájában az eredeti szemelvényeket és javasolt magyar fordításait is közöljük, ezek korábban csupán angol nyelven voltak elérhetőek. A melléklet további célja a jövőbeli tudományos párbeszéd előmozdítása, amelynek érdekében az eredeti szemelvényeket minden esetben legalább két forráskiadás összevetésével adjuk meg, valamint az online elérhető változatokat is feltüntetjük. A nyomtatott és online szöveg-változatok eltéréseit minden esetben jeleztük, kiemelve a digitalizáció során fel-lépő írásjegytorzulások nagy számát. Utóbbival rá kívántunk mutatni az online elérhető források tudományos munkákban történő feltüntetésének – e különösen a történettudományokban egyre népszerűbb trendnek – korlátaira is.

II. A Római Birodalom képe a VI. század előtt keletkezett, különböző műfajú művekben

1. Földrajzi értekezések

1.1. *Feljegyzések idegen országokról a Wu királyság korából (Wushi waiguo zhuan 吳時外國傳)*

A művet a hagyomány a Wu 吳 állambeli (i. sz. 229–280) Kang Tainak 康泰 tulajdonítja. Kang Tai, az udvarhoz közelálló államférfiként a III. század közepén hivatalos küldöttség élén utazott Funanba 扶南, majd visszatérően összeállította azt a *Wushi waiguo zhuan*,⁹ amely az egyik legkorábbi, a délkelet-ázsiai térség földrajzával foglalkozó kínai munka.¹⁰ Az eredeti mű elveszett, és csupán későbbi, elsősorban VI–VII. század enciklopédiák és értekezések – mint például a *Shuijing zhu* 水經注 (*Kommentár a vizek klasszikusához*) – idéznek szövegrészeket belőle. Ezek a művek gyakran nem nevezik meg a szerzőt, csupán a munka címét közlik, így több esetben nem egyértelmű, hogy valóban a Kang Tai-féle *Wushi waiguo zhuan* idézik-e.¹¹

Az Északi Wei-dinasztia (386–534) végén keletkezett *Shuijing zhu* Kang Tai *Funan zhuan* (*Feljegyzések Funanról*) című művére hivatkozva, a Daqinba

⁹ Leslie–Gardiner 1996: 82.

¹⁰ Chittick 2023.

¹¹ Ahogy arra a téma kutatói rámutattak, lehetséges, hogy a különböző hivatkozásként közölt Funan-leírások szintén Kang Tai *Waiguo zhuan*-jához kapcsolhatók. Erről részletesen: Leslie–Gardiner 1996: 83.

vezető tengeri útvonal történeti krónikákban nem szereplő, újabb részleteit ismerteti.¹² A forrás szerint Jianatiaótól 迦那調 délnyugatra egy hatalmas öbölbe lehet eljutni, a távolság hozzávetőlegesen 700-800 *li*.¹³ Ezt követően az utazó eléri a Zhihuli- 枝扈黎 folyó torkolatát, amelyen átkelve, majd nyugat felé tartva eljuthat Daqinba.¹⁴

A X. században keletkezett *Taiping yulan* 太平御覽 (*Olvasmányok a Taiping időszakból*) szintén a *Wushi waiguo zhuan* idézve hasonlóképpen írja le az útvonalat, kiegészítve azzal, hogy a megfelelő szelekkel Daqin egy hónap és néhány nap alatt elérhető.¹⁵

A források által közölt földrajzi megnevezések pontos meghatározása ez esetben is rendkívül problematikus. Az alábbiakban Yu Taishan azonosítási kísérletének rendkívül meggyőző, a földrajzi valóságba is illeszkedő eredményei olvashatók.¹⁶ A kutató szerint Jianatiao Délnyugat-Burmában található, és ennek megfelelően a *Wushi waiguo zhuan* által megjelölt öböl a Bengáli-öbölre vonatkozhat, míg a Zhihuli a Bhāgīrathī folyó, a Gangesz egyik fő ágának átirata lehet.¹⁷

A Sui- (581–618) és Tang-dinasztiák idején (618–907) keletkezett *Beitang shuchao* 北堂書鈔 (*Feljegyzések az északi teremből*) *Wushi waiguo zhuan*-hivatkozása a daqiniek szokásaival kapcsolatban is közöl adatokat. A forrás szerint az ország lakói „nadrágot, rövid kabátot és övet hordanak”.¹⁸ Mindez a hivatalos történeti krónikákban megtalálhatónál jóval részletesebb leírást jelent, hiszen azokban jellemzően csupán annyit közölnek, hogy a daqiniek *hu* ruházatot viselnek.¹⁹

A Tang-kori *Shiji zhengyi* 史記正義 (*A történetíró feljegyzéseinek helyes értelme*) szintén Kang Tai idézett művére hivatkozva állítja, hogy egy külföldi országban úgy tartják, hogy a Középső Birodalom „számtalan ember”, Daqin „számtalan kincs”, míg a yuezhi-k – a Kushán Birodalom – „számtalan ló”

¹² A hivatalos történeti krónikákban szereplő tengeri útvonalakhoz: Hoppál 2018: 128–129.

¹³ Egy *li* hozzávetőlegesen fél kilométer, kb. 415 méter. A jelen tanulmányban található kínai mértékegységeket az adott dinasztiában használatos értékük alapján (Wilkinson 2009-et követve) számoltuk át.

¹⁴ A cikk szerzői által, kínai eredetiből készített fordítást lásd, a jelen tanulmány melléklete: I.1.

¹⁵ Lásd Melléklet: I.2.

¹⁶ D. D. Leslie és K. H. J. Gardiner gyűjtésében további, neves kutatók meghatározásai találhatók. Lásd Leslie–Gardiner 1996: 82.

¹⁷ Yu 2013: 153.

¹⁸ A *huk*, azaz a Kínától északnyugatra élő nomád népek által viselt nadrág és rövid kabát sokkal kényelmesebb volt lovagláshoz és munkavégzéshez. Kínában a Han- (i. e. 206 – i. sz. 220) és Tang-dinasztiák (618–907) közötti időszakban volt népszerű. A kínaiak tehát Daqin népének viseletét a *hu* típusú ruházatkódáshoz sorolják. Qiang 2018: 353. Lásd Melléklet: II.4.

¹⁹ Vö. Hoppál 2011: 270.

hazája.²⁰ Ugyanebben a fejezetben olvashatjuk, hogy „[Daqin] városai zöldeskék kristály alapokra épültek, falai pedig ötszínű kristályból készültek. Népe sokféle mesterséghez ért, az ezüstöt arannyá tudják változtatni. A piacokon, ill. a kereskedelem során arany- és ezüstpénzt használnak.”²¹ A *Taiping yulan* a *Waiguo zhuanra* hivatkozva hozzáteszi, hogy Daqinban a tetőcserepek kristályból vannak.²² A 18. század elején kiadott *Gezhi jingyuan* 格致鏡原 (*Mélyreható elemzések tükre*) vonatkozó idézete kiegészíti azzal, hogy a daqini királyi palota tetőcserepei kristályból vannak.²³

Szintén a *Taiping yulan* hivatkozásában olvasható, hogy Daqinban terem datolya, mogoró és dió,²⁴ továbbá lótuszgyökér és számos más gyümölcs.²⁵ Végül a *Hou Hanshu* 後漢書 (*A Kései Han-dinasztia története*) dinasztikus krónika terméklistájában²⁶ is megtalálható aranyszállal hímzett textilt (*jinlü zhicheng* 金縷織成) is megnevezi, mint Daqin produktumát.²⁷

Ezek alapján látható, hogy az idézetekként fennmaradt *Waiguo zhuan* részletek számos esetben kiegészítik a hivatalos történetírói munkákból ismert adatokat. Például a kristályokból álló épületek a *Hou Hanshu*,²⁸ a *Weilüe* 魏略 (*A Wei-dinasztia rövid története*)²⁹ és a *Jinshu* 晉書 (*A Jin-dinasztia története*)³⁰ leírásaiban is megtalálhatók. A mesteremberekre való utalás, az arany és ezüst használata, illetve az arany átváltoztatásából eredő varázstudomány, valamint a daqini öltözködés bemutatása nagy vonalakban szintén megtalálható történeti munkák vonatkozó fejezeteiben,³¹ csakúgy, mint a *Waiguo zhuan* által közölt egyes termékek. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról – ahogy erre O. W. Wolters is rámutatott –, hogy ebben az időszakban Daqin neve egyet jelenthetett a misztikummal és a távoli különleges termékek hazájával. Ennek megfelelően a források minden egzotikus ritka árut és fogalmat mintegy szimbolikusan Daqinhez kötöttek.³²

²⁰ Lásd Melléklet: V.1.

²¹ Lásd Melléklet: II.5.

²² Lásd Melléklet: III.1.

²³ Lásd Melléklet: III.4.

²⁴ Lásd Melléklet: IV.1.1.

²⁵ Lásd Melléklet: IV.1.2.

²⁶ Ott eltérő írásjegyekkel szerepel: 金縷繡. Lásd Melléklet: [IV.3.2].

²⁷ Lásd Melléklet: IV.3.1.

²⁸ Lásd Melléklet: [III.6.]

²⁹ Lásd Melléklet: [III.7.]

³⁰ Lásd Melléklet: [III.8.]

³¹ Lásd Hoppál 2011.

³² Ahogy ezt később Bosivel, azaz Perzsiával is tették. Wolters 1967: 41.

1.2. A *Sanqin ji* 三秦記 (*Feljegyzések a három Qinről*)

A földrajzi leírásokat tartalmazó *Sanqin ji* eredetije elveszett, keltezése és szerzőjének kiléte bizonytalan. A hagyományos kínai szemlélet szerint szerzője feltehetőleg a Han-dinasztia idején (i. e. 206/202 – i. sz. 220) élt Xin Shi 辛氏 volt.³³

A *Taiping yulan*ban fennmaradt részletek Daqin különböző aspektusait mutatják. Ezekből a két legfontosabbat emeljük ki. A szöveg egyrészt beszámol Gan Ying 甘英³⁴ a *Hou Hanshu*-ból is ismert sikertelen küldöttségéről, ugyanakkor tömörebb formában. A *Sanqin ji*-ből idézett szövegrész szerint: „Dunhuangtól nyugat felé haladva el lehet jutni egészen Daqinba, amelytől egy tenger választ el. Ha [az utazó] szíve nincs tele aggodalommal, kedvező szelekkel akár húsz napnál rövidebb idő alatt is át tud kelni. Ha [az utazó] szíve tele van aggodalommal, évek alatt sem tud átkelni.”³⁵ Másrészt pedig Daqin lakóiról is közöl a hivatalos történetírói munkákból ismert információkhoz hasonló adatokat. Ezek szerint „a nemesek és a közemberek bölcsék és jellemük egyenes, a férfiak és a nők egyaránt egy *zhang*³⁶ magasak, kinézetük előnyös és arányos. Az ország uralkodója, ha a szelek és esők nem harmonikusak [azaz természeti katasztrófák esetén], lemond, és átadja a kormányzást egy bölcsőbb embernek.”³⁷ Az utóbbi állítás a fentebb említett történeti munkákban is megtalálható, érdemes azonban kiemelni, hogy a *Taiping yulan Sanqin ji* idézete a hivatalos historiográfiai írásoktól eltérően nem a király (*wang* 王), hanem a némileg eltérő jelentésű *zhu* 主 kifejezést használja.³⁸

³³ D. D. Leslie és K. H. J. Gardiner szerint a IV. századra vonatkozó adatokat közöl. Vö. Leslie–Gardner 1996: 98; Yu 2013: 166.

³⁴ Gan Ying 甘英 nyugati útjáról (i. sz. 97) a *Hou Hanshu* „Xiyu zhuan” című fejezetében olvashatunk, kivonatolt formában pedig több hivatalos történeti krónika Daqin szemelvényében is megtalálható. A küldöttség célja Daqin elérése volt, azonban csupán a „Nyugati tengerig” jutottak el. Itt ugyanis az Anxi 安息 (Parthia) nyugati határáról származó tengerészek azt mondták Gan Yingnek, hogy az óceán óriási, és az átjutás kedvező szelekkel is három hónap, kedvezőtlen szelekkel pedig akár két év is lehet, és éppen ezért eshet meg, hogy a tengeren átkelő utazók három évre is ottrekedhetnek. A végtelen tenger honvágyat ébreszt, és rengetegen veszítik életüket. E szavakat hallván Gan Ying felhagyott tervével. Vö. Hoppál 2011: 299.

³⁵ Lásd Melléklet: I.3.

³⁶ A *zhang* hosszmeték pontos értéke koronként eltérő lehetett, jelenthette egy felnőtt férfi átlagos magasságát és kb. 3,33 métert is. A szöveg keletkezésének korszakában kb. 2,7 métert jelentett. Vö. Wilkinson 2009.

³⁷ Lásd Melléklet: II.6.

³⁸ Vö. például a *Hou Hanshu* vonatkozó szemelvényével: <https://ctext.org/hou-han-shu/xi-yu-zhuan/zh?filter=451962>.

1.3. A *Guangzhou ji* 廣州記 (*Guangzhou leírása*)

Két Jin-kori (265–420) szerző, Pei Yuan 裴淵 és Guo Wei 顧微 *Guangzhou* földrajzára vonatkozó munkájának címe megegyezik, így szinte lehetetlen megállapítani, hogy az elveszett eredetük hivatkozásként fennmaradt Daqin-részletei pontosan melyik forrásból származnak.

Mindkét rövid idézet különleges daqini termékeket említ. A XI–XII. századi gyógyászati enciklopédia, a *Zhenglei bencao* 證類本草 (*Gyógynövények rendszerezése*) a perzsa timsóról (*Bosi baijan* 波斯白礬) a *Guangzhou ji*-t idézve azt írja, hogy eredetileg Daqinból származik.³⁹ Hasonlóképpen nyilatkozik a *wuyi*-vel 蕪夷, egy szilfafajjal⁴⁰ kapcsolatban is. A *Guangzhou ji* szerint ugyanis Daqinban nő annak ellenére, hogy perzsa *wuyi*-nek nevezik.⁴¹

Mindkét idézet kiváló példája az O. W. Wolters által megállapított összefüggésnek, miszerint a korban Daqin minden különleges, ritka és egzotikus termék szimbolikus hazája volt, később azonban a Selyemút kereskedelmének alakulásával ezt a szerepet (részben) Perzsia vette át.⁴²

1.4. A *Nanyue zhi* 南越志 (*Nanyue leírása*)

A Liu Song-dinasztia 劉宋 (420–479) idején keletkezett, Shen Huayuan 沈懷遠 nevéhez kötött történeti-földrajzi értekezés eredetije szintén elveszett, a *Tai ping yulan* által idézett részlete azonban tovább bővíti a daqini termékek listáját. A hivatkozás szerint a *munan* 木難 egy jádeszínű gyöngy (*bisezhu* 碧色珠), amely a *jinchí* madár 金翅鳥 nyálából készül, és Daqin lakosai nagy becsben tartják.⁴³ Ahogy arra K. Shiratori rámutatott, a *munan* feltehetőleg a *mārakata* szanszkrit szó átírata lehet, amely eredetileg smaragdot jelent.⁴⁴

2. Egzotikák (*yiwuzhi* 異物志)

A legkülönbözőbb egzotikumok és ritkaságok gyűjteménybe, illetve tékába rendezésének hagyománya, azaz a *yiwuzhi*-k összeállítása Yu Taishan véleménye szerint kapcsolatban állhatott a központi hatalom által a különlegességek és érde-

³⁹ Lásd Melléklet: IV.4.8.

⁴⁰ Pontosabban *Ulmaceae macrocarpa*. Vö. Leslie–Gardiner 1996: 98.

⁴¹ Lásd Melléklet: IV.1.3.

⁴² Wolters 1967: 41.

⁴³ Lásd Melléklet: IV.4.5.

⁴⁴ Shiratori 1971.

kes szokások iránt tanúsított növekvő érdeklődéssel. A folyamat a Nyugati Han-dinasztia időszakában (i. e. 206/202 – i. sz. 9) vette kezdetét. A császári udvarba szállított ritkaságok, és az idegen népek helyi termékei nem csupán a kínai elit kuriózumok iránti igényét fokozták, de egyben a birodalom határain élő törzsekkel való harmonikus és békés együttélést is szimbolizálták. Ugyanakkor Yu véleménye szerint a délkelet-ázsiai *yiwuzhi*-k dominanciája összefügg a Daqin iránt kialakult érdeklődéssel és tisztelettel, amely a Keleti Han-dinasztia idejétől (i. sz. 25–220) még inkább növekedett. Daqin, az egzotikumok és kincsek földje ugyanis éppen e térséggel állt összeköttetésben (legalábbis a források szerint), és így a ritkaságok országának termékei a délkelet-ázsiai régióban is nagy számmal megtalálhatók kellettek, hogy legyenek.⁴⁵ Ugyanakkor nem szabad arról megfeledkezni, hogy Daqin elsősorban mint szimbólum jelenik meg ezekben a munkákban, így a felsorolt termékek nem szükségszerűen származtak a Római Birodalom területéről. Ezt a régészeti realitás is alátámasztani látszik. Ugyan egyes délkelet-ázsiai területeken, mint a thai Maláj-félsziget, valóban meglepő számban kerültek elő római importok, a források szerint Daqinnal kapcsolatban álló, illetve nagyszámú daqini *yiwu*-t tartalmazó területeken (mint például a mai Vietnám térsége, de különösen Dél-Kína) éppenséggel ezek hiánya a feltűnő.⁴⁶ Mindazonáltal a távoli civilizáció illetén módon történő utópisztikus felértékelődése fontos aspektusa a rómaiakról kialakult, rendkívül összetett birodalomképnek. Noha a különféle *yiwuzhi*-k eredetije nagyrészt elveszett, és a későbbi forrásokban közölt idézetek nem minden esetben közlik a hivatkozott egzotika pontos nevét, legtöbbször feltehetőleg a III–IV. század során keletkezhetett, így fontos adalékot szolgáltatnak a Daqinról kialakult korabeli képhez.⁴⁷

2.1. *A Nanzhou yiwuzhi* 南州異物志 (*Nanzhou egzotikái*)

A déli területek ritkaságait összegyűjtő munka szerzője a Wu-korban (i. sz. 229–280) élt Wan Zhen 萬震, Danyang prefektúra kormányzója lehetett. Noha az egzotika eredetije elveszett, különböző enciklopédiák hivatkozásaikban közölnek Daqinra vonatkozó részeket.⁴⁸

A *Taiqing jinye shendanjing* 太清金液神丹經 (*A hatalmas tisztaság isteni arany elixírjéről*) idézete Daqin megközelítéséhez szolgáltat – a hivatalos történeti munkákból ismertekhez képest némileg eltérő – támpontot. A Kang Tai-féle *Waiguo zhuan* leírásához rendkívül hasonló útvonal szintén megemlékezik a Nagy-öbölről, amely Yu Taishan értelmezésében a Bengáli-öböl, illetve

⁴⁵ Yu 2013: 157–158.

⁴⁶ Ehhez: Hoppál et al. 2024.

⁴⁷ Leslie–Gardiner 1996: 84.

⁴⁸ Chittick 2023.

a délkeleti irányú folyóról, amely Yu szerint a Zhihuli, azaz a Bhāgīrathī folyó lehet.⁴⁹ Emellett a forrás megjegyzi, hogy az országba induló, hétvitorlás hajók öt-hatszáz fő befogadására alkalmasak, amelyek kedvező szelek esetén egy hónap alatt elérik Daqint.⁵⁰

A *Shiji zhengyi* a hivatalos történetírói forrásokból már ismert, változatos épületdekorációs technikákra vonatkozó részletet is ismertet. E szerint az ország előkelő házainak oszlopai korallból, falaik (opak) üvegből, alapzataik pedig kristályból készülnek.⁵¹

A *Beitang shuchao* a *Nanzhou yiwuzhi*-t idézve leírja, hogy Daqinban a vad selyemhernyó gubójából szövik a *qusou* 毳毼 finom szövésű szőnyeget, amelyet a legkülönbözőbb színekben és változatos mintával készítenek. „Daqinban vad selyemhernyó gubójából is szőnek *qusou* 毳毼 szőnyeget, nem csak gyapjúból. Hat-hét *cun* [14–16 cm] hosszúságú, különböző színű gyapjúfonalakkal egymás után beleszőnek madarakat, vadállatokat, emberalakokat, növényeket, fákat vagy úszó felhőket ábrázoló mintákat; a különleges és változatos [mintáknak] csak a képzelet szab határt. Vannak rajtuk a távolba tekintő papagájok, [amelyek] olyanok, mintha repülnének.”⁵² A történeti munkák terméklistáiban szintén megtalálható a *qusou* szőnyeg, ahol tíz színben – sárga, fehér, fekete, zöld, bíbor, égővörös, sötétlila, aranyárga, világoskék és füstössárga – előforduló szőttesként szerepel.⁵³

A *Zhenglei bencao*, valamint a *Jiayou buzhu Shennong bencao* 嘉祐補注神農本草 (*Kiegészítések Shennong füveskönyvéhez a Jiayou érából*)⁵⁴ idézete egyaránt megemlékezik a tömjénről (*xunlu* 薰陸), amely a leírás szerint Daqinból származik. A *Bencao gangmu* (*Gyógynövénytani enciklopédia*) idézett szövege így fogalmaz: „A *Nanfang yiwuzhi* szerint a tömjén (*xunlu*) Daqinból származik. A tengerparton nő egy nagy fa, ágai és levelei pont olyanok, mint a régi fenyőké. A fa a homokban nő. A nyár derekán a fából gyanta folyik ki a homokra, olyan a kinézete, mint a barackfa gyantája. A barbárok felszedik, s kereskedőknek adják el. Amit pedig nem vesznek meg, maguk fogyasztják el.”⁵⁵

Liu Xiaobiao 劉孝標 (462–521) kommentárja Liu Yiqing 劉義慶 (403–444) *Shishuo xinyu* 世說新語 (*Új beszámoló a világ történeteiről*) című művéhez, amely *Shishuo xinyu jianshu* 世說新語箋疏 (*Annotált új beszámoló a világ történeteiről*) címen jelent meg, részletes leírását adja a *Nanzhou yiwuzhi*

⁴⁹ Yu 2013: 163.

⁵⁰ Lásd Melléklet: I. 4.

⁵¹ Lásd Melléklet: III. 5.

⁵² Lásd Melléklet: IV.3.3. Lásd még: Yu 2013: 161.

⁵³ Lásd Melléklet: [IV.3.4.]

⁵⁴ Ugyan mindkét enciklopédia *Nanfang yiwuzhi*-re 南方異物志 és nem *Nanzhou yiwuzhi*-re hivatkozik, Yu szerint azonban ez csupán elírás lehet. Vö. Yu 2013: 164.

⁵⁵ Lásd Melléklet: IV.2.4.

alapján a daqini koralltermelésnek. „A Kiáradó-tengeren (Zhanghai) van egy sziget, 700-800 *li* [290-330 km] távolságra az országtól, amelynek neve Korallfa-sziget. Ott, a tenger mélyén hatalmas sziklák fekszenek, a víz pedig hús *zhang*nál [kb. 46 m] is mélyebb. A korall ezeken a sziklákon nő. Kezdetben fehér és gombaszerűen puha. A daqiniek hatalmas hajókon, vashálókka l felszerelve érkeznek, s a hálókát a vízbe merítik. Egy év elteltével a korall keresztülnő a hálószemeken. Színe még sárga, az ágak keresztezik egymást, s elérhetik a három–négy *chi* [69–92 cm] magasságot. A legnagyobbak törzse akár több mint egy *chi* [23 cm] átmérőjű is lehet. Három év múltán, amikor a korallok színe vörössé válik, vaslapáttal elmetszik a gyökereiket, a vashálókát a hajókhoz erősítik, majd csörlőkkel kiemelik azokat, s a hajókba helyezik. Később a kívánt formára vágják és faragják [a korallokat]. Ha azonban túl sok idő telik el a korallok felszínre hozatala és feldolgozása között, azok könnyen kiszáradnak, és megtelnek kukacokkal. A nagyobb példányokat a király kincseskamrájába szállítják, míg a kisebbeket eladják.”⁵⁶

Noha a korall, mint Daqin produktuma megjelenik az elemzett hivatalos történetírói munkák terméklistáiban, megszerzésének módja, a vasháló alkalmazásának részletei a korai forrásokból ismeretlenek, és csupán az V–VII. századi kútfők leírásaiban jelennek meg, ahol gyakori elemmé is válnak. Ennek oka D. D. Leslie és K. H. J. Gardiner véleménye szerint – a legtöbb, a hivatalos historiográfiai írásokból ismeretlen adathoz hasonlóan –, hogy a korallhalászat részletes bemutatásának eredete is a Jin-dinasztia időszakára (265–420), illetve az akkor szerzett új információkra vezethető vissza.⁵⁷ Ugyanakkor ahogy a többi adat esetében, itt is bizonytalan, hogy az új információk mennyiben vonatkozathatók ténylegesen a Római Birodalomra. Éppen a korallal kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy egyes kínai régészeti munkák néhány xinjangi (Niya, Loulan, valamint a neolit [!] Qijiaojingxi 七角井細) lelőhelyen előkerült, feltehetőleg viseleti elemként használt korallmaradványokat – a források leírásaitól nem teljesen függetlenül – a Földközi-tenger térségéből eredeztetnek.⁵⁸ A leletek részletes vizsgálata azonban nem történt meg, datálásuk pedig esetenként ellentmondásos (Qijiaojingxi lelőhely). Így felmerül a kérdés, hogy mennyiben köthetők ezek a leletek inkább a Dél-Kínai-tengerhez, amely ismert volt korallkitermeléséről.⁵⁹

⁵⁶ Lásd Melléklet: IV.1.8.

⁵⁷ Leslie–Gardiner 1996: 79, 230.

⁵⁸ Wu 吳 1999: 297–299.

⁵⁹ A korallkitermelésről szóló különböző forrásokat lásd Zhao 趙 2016.

2.2. *A Liangzhou yiwuzhi* 凉州異物志 (*Liangzhou egzotikái*)

Ugyan az egzotika eredeti szerzője ismeretlen, más *yiwuzhi*-khöz hasonlóan azonban feltehetőleg a Jin-dinasztia idején (265–420) keletkezhetett.⁶⁰

A *Taiping yulan* által idézett rövid szemelvény leírja, hogy „Daqin országában levágják az emberek fejét elválasztva a törzsüktől; karddal mészárolják le őket”.⁶¹ Yu Taishan úgy véli, a szemelvény a hivatalos történetírói munkákból ismert daqini bűvész- és varázstudományra vonatkozhat,⁶² míg D. D. Leslie és K. H. J. Gardiner arra hívja fel a figyelmet, hogy e *Liangzhou yiwuzhi* idézet csupán a *Taiping yulan*ban fordul elő, más munkák még csak hasonló leírást sem tartalmaznak.⁶³

2.3. *A Funan yiwuzhi* 扶南異物志 (*Funan egzotikái*)

A mindössze egyetlen tekercsből (*juan*) álló egzotika összeállítójaként hagyományosan Zhu Yinget 朱應 jelölik meg, aki a III. század derekán Kang Tai küldöttségét követve járta be Funant és térségét. Ugyanakkor a Daqinre vonatkozó szemelvényeket idéző *Shiji zhengyi* Song Yinget 宋膺 nevezi meg a *Funan yiwuzhi* szerzőjeként. Ez azonban nagy valószínűség szerint csupán elírásnak tekintendő.⁶⁴ Emellett a Tang-dinasztia idején (618–907) keletkezett munka vonatkozó idézeteiben több, más forrásokból teljességgel ismeretlen, vagy az V–VII. századi vagy annál későbbi krónikák Daqin/Fulin-fejezeteiben megtalálható adalékot közöl. Így megemlékezik arról, hogy Daqinban található két aranyag (jin er mei 金二枚), mindkettő a tökhöz hasonló nagyságú, és ha valaki elülteti ezeket, megállás nélkül teremnek, felhasználáskor pedig valódi arannyá válnak.⁶⁵

Egy másik helyütt – az V. századnál későbbi krónikákban, valamint a *Taiping guangji* által közölt ismeretlen szerzőjű *yiwuzhi*-ben is megtalálható⁶⁶ – földből kinövő bárányokról ír. A szemelvény szerint „Daqin egyik északi, kis vazallus államában található egy birkafaj, amely magától nő ki a fölből. [A helyiek] megvárják, amíg kihajtanak, majd fallal veszik körül őket, nehogy a vadak felfalják

⁶⁰ Erről részletesen: Leslie–Gardiner 1996: 84–85.

⁶¹ Lásd Melléklet: V.3.

⁶² Yu 2013: 165.

⁶³ Leslie–Gardiner 1996: 86.

⁶⁴ Yu 2013: 157–158.

⁶⁵ Lásd Melléklet V.4.

⁶⁶ Az előbbire példa a *Jiu Tangshu* Fulin fejezetének vonatkozó része: <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=999135#p67>. Utóbbi pedig itt található: [https://zh.wikisource.org/wiki/%E5%A4%AA%E5%B9%B3%E5%BB%A3%E8%A8%98\(%E5%9B%9B%E5%BA%AB%E5%85%A8%E6%9B%B8%E6%9C%AC\)/%E5%8D%B7439](https://zh.wikisource.org/wiki/%E5%A4%AA%E5%B9%B3%E5%BB%A3%E8%A8%98(%E5%9B%9B%E5%BA%AB%E5%85%A8%E6%9B%B8%E6%9C%AC)/%E5%8D%B7439)

őket. Köldökükkel a földbe csatlakoznak, és ha megvágják vagy elmetszik azt, elpusztulnak. Ha [azonban] különböző tárgyakkal zajt csapnak, a bárányok félelmükben felsírnak, s a köldök[zsinór] magától elszakad, az állatok víz és élelem után szaladnak, s falkába tömörülnek.”⁶⁷

A legenda megfejtésével számos kutatás foglalkozik, eredményeiknek egy kiváló összefoglalása található D. D. Leslie és K. H. J. Gardiner *The Roman Empire in Chinese Sources* című publikációjában. A számos elmélet közül az egyik legelfogadottabb az *Agnus Scythicus*, avagy a *Tartarica Barometz* növényvel való azonosítás. A legenda, amely Odorico da Pordenone ferences (minorita) szerzetes XIV. században keletkezett úti beszámolójából, illetve a Talmud szövegéből is ismert, rendkívül hasonló a *yiwuzhi*-k leírásához. Ugyanakkor fontos szem előtt tartani, hogy Odoric munkája és az egzotikák szövege között ezer esztendő is eltelt, a Talmud-szemelvény keltezése és értelmezése pedig heves viták tárgya.⁶⁸

Ugyancsak népszerű a földből kinövő bárányok gyapotként való azonosítása, abból az elméletből kiindulva, hogy – akárcsak a római források a selyemhernyó-tenyésztéssel kapcsolatban – a kínai szövegek misztifikálhatták a számukra ismeretlen növény termesztésének a módját. Kiemelendő azonban, hogy a pamutáruk Kínához hasonlóan a Római Birodalomba is elsősorban Indiából származó importcikként érkeztek. A régészeti leletek tanúsága szerint gyakran szín és díszítés tekintetében is rendkívüli hasonlóságot mutató szövetek ugyan érzékeltetik a Selyemút kapcsolatrendszerének és áruforgalmának részleteit, arra azonban, hogy a földből kinövő bárányokat a kínai források miért éppen Daqin északi részéhez kötik, nem adnak magyarázatot.⁶⁹ Fontos még megemlíteni, hogy az Ujgur Autonóm Tartomány területén alacsony számban ugyan, de kerültek elő római/hellenisztikus vizuális elemeket különböző mértékig integráló szövetek.⁷⁰ Ezek egy része azonban helyben, más részük talán Közép-Ázsiában készülhetett, így az, hogy ezt a néhány maradványt a helyi közösségek bármilyen szinten is a Római Birodalomhoz kötötték volna, meglehetősen kétséges. Az pedig, hogy a xinjiangi oázisállamok közösségeinek percepciói átkerülhettek volna a kínai doxográfiába, és ezáltal kapcsolatba hozhatók lennének a földből kinövő bárányok motívumával, még inkább valószínűtlen.

⁶⁷ Lásd Melléklet: V.5.

⁶⁸ Leslie–Gardiner 1996: 236–239.

⁶⁹ Például a Karadongból és Berenikéből is előkerült, hasonló díszítéssel rendelkező, gátlószerral kezelt pamutszövetek. Vö. Hoppál 2015: 163–165.

⁷⁰ Hoppál 2020: 68–69.

3. Enciklopédikus gyűjtések

3.1. A *Guangzhi* 廣志 (*Guangdong leírása*)

A Guo Yigong 郭義恭 által szerkesztett, feltehetőleg a IV–V. században keletkezett *Guangzhi* összesen két *juan*ból állt, amelyek eredetije elvesztett. Az elsősorban Daqin különleges termékeire vonatkozó szemelvényeket későbbi krónikák tartalmazzák.

A VII. században keletkezett *Yiwen leiju* 藝文類聚 (*Irodalmi gyűjtemények enciklopédiája*) hivatkozásában leírja, hogy az (opak) üveg (*liuli* 琉璃) Huangzhi 黃支, Sitiao 斯調, Daqin és Rinan területéről származik.⁷¹ Huangzhi, azaz feltehetőleg az indiai Conjevaram, Sitiao, vagyis Sri Lanka, illetve Rinan, azaz a vietnámi Binh Tri Thiên tartomány⁷² egyaránt a han/kínai üveggyártási hagyományoktól idegen, feltételezhetően azonban helyi készítésű, opak és áttetsző üvegedények lelőhelye.⁷³ Szintén az *Yiwen leiju* hivatkozása közli, hogy a *chequ* 車渠 drágakő – amely a *Weilüe* terméklistájában⁷⁴ is szerepel – ugyancsak Daqinból, valamint a Nyugati Régió különböző országaiból származik.⁷⁵ Emellett a *Taiping yulan* hivatkozásában megjegyzi, hogy Daqinban zöldeskék kristályból készülnek a házak,⁷⁶ valamint hogy a kristály Daqinból és Huangzhiből származik.⁷⁷ Ugyanezen forrás közli a storax (*suhe* 蘇合) *Liangshu*-ból 梁書 (*A Liang-dinasztia évkönyve*) is ismert leírását⁷⁸ és a *jiliu* 寄六/*xunliu* 薰六 (*xunlu* 薰陸), azaz tömjén bemutatását. Utóbbival kapcsolatban megjegyzi, hogy Jiaozhou-ból érkezik, továbbá azt is, hogy Daqin tengerparti sávján gyűjtik össze, és gabonáért cserébe eladják a kereskedőknek. Amennyiben nincs rá jelentkező, ők maguk fogyasztják el.⁷⁹

⁷¹ Lásd Melléklet: IV.4.1.

⁷² Yu 2013: 106–107.

⁷³ Legutóbb ezekről: Borell–Dussubieux 2022.

⁷⁴ Lásd: *Weilüe* 魏略; „Xirong zhuan” 西戎傳; idézi: *Sanguozhi* 三國志, *Weishu* 魏書, „Woren zhuan” 倭人傳, 30.: 大秦多金、銀、銅、鐵、鉛、錫、神龜、白馬、朱鬚、駭雞犀、瑇瑁、玄熊、赤螭、辟毒鼠、大貝、車渠(...) <https://ctext.org/text.pl?node=603372&if=gb>.

⁷⁵ Lásd Melléklet: IV.4.2.

⁷⁶ Lásd Melléklet: III.2.

⁷⁷ Lásd Melléklet: IV.4.7.

⁷⁸ Lásd Melléklet: IV.2.5. és Melléklet: [IV.2.6.].

⁷⁹ Lásd Melléklet: IV.2.1.

Szintén a *Taiping yulan* idézetében olvasható, hogy a *Weilüe* daqini herbáriákra és illatokra vonatkozó felsorolásában is megtalálható *midie* 迷迭⁸⁰ a Nyugati-tengerről származik.⁸¹

Végül pedig a Ming-dinasztia idején (1368–1644) keletkezett *Bencao gangmu* hivatkozásában szintén egy a *Weilüe*-ből ismert herbária, a *douna* 兜納 szerepel, ugyancsak a Nyugati-tenger termékeként, amely feltehetőleg egy indiai fafajtából készített füstölő lehet.⁸²

3.2. *A Nanfang caomuzhuang* 南方草木狀 (*A Délvidék növényzete*)

A Lingnan térség flórájára vonatkozó egyik legkorábbi gyűjtemény, a *Nanfang caomuzhuang* (*A Délvidék növényzete*) szerzőjének a III–IV. század fordulóján élt Ji Hant 稽含 tartják, feltételezhetően azonban jóval később, a Déli Song-dinasztia (1127–1279) idején keletkezett fércmunkának tekinthető. A fenti problémából kifolyólag a forrás hitelessége erőteljesen megkérdőjelezhető.⁸³ Ennek ellenére a nagyszámú Daqinhoz kapcsolódó idézetei okán érdemes részletesen elemezni.

A munka részben a már bemutatott művekből ismert adatokat közöl, számos új adalék is megjelenik azonban benne. Így leírja, hogy kétféle jázminfaj – *yeximing* 耶悉茗, azaz a *Jasminum officinale* és a *moli* 末利, azaz a *Jasminum sambac* – a Déli tengerek vidékére *hu*, azaz idegen népek közvetítésével jut el, mégpedig a Nyugati országból. Ezt követően bemutatja a virágok egyes tulajdonságait, illetve egy i. e. II. századi forrásra (Lu Jia 陸賈, *Nanyue xingji* 南越行紀) hivatkozva arról is szól, hogy a helyi nők selyemszálra fűzve, fejdíszként viselik ezeket a virágokat.⁸⁴ Noha a Daqin kifejezés nem szerepel a szemelvényben, a Nyugati országot a Római Birodalomra való utalásnak szokás tekinteni.⁸⁵ Ugyanakkor D. D. Leslie és K. H. J. Gardiner arra hívta fel a figyelmet, hogy az i. e. II. században még nem létezett (legalábbis semmilyen módon nem igazolható) kapcsolat Daqin és a Középső Birodalom között, így a *Nanfang caomuzhuang* nem hivatkozhatna a Daqinból származó jázminok leírásakor egy olyan forrásra, amely keletkezésének idejéből kifolyólag nem is ismerhette az országot és így az onnan származó növényeket sem.⁸⁶

⁸⁰ Ott azonban *diti* 狄提 és *mimi* 迷迷 néven. Lásd *Weilüe* 魏略; „Xirong zhuan” 西戎傳; idézi: *Sanguozhi* 三國志, *Weishu* 魏書, *Woren zhuan* 倭人傳, 30. <https://ctext.org/text.pl?node=603372&if=gb>

⁸¹ Lásd Melléklet: IV.2.7.

⁸² Lásd Melléklet: IV.2.8.

⁸³ Erről részletesen: Leslie–Gardiner 1996: 88–89.

⁸⁴ Lásd Melléklet: IV.1.6.

⁸⁵ Lásd: Leslie–Gardiner 1996: 89; Yu 2013: 171.

⁸⁶ Leslie–Gardiner 1996: 89.

Az ellentmondást azonban némiképp oldja, hogy a *Nanfang caomuzhuang* Nyugati országról beszél, amely – noha az adott időszakban leginkább Daqin szinonimájaként használt kifejezés⁸⁷ – nem nevezi meg egyértelműen a virágok származási helyét. Továbbá megjegyzendő, hogy a VI. században egyes források a jázminok származási helyeként már Bosit, azaz Perzsiát jelölik meg. Ebből kiindulva lehetséges, hogy ez esetben is az egzotikus termékek sokkal inkább szimbolikus, mint tényleges származási helyeként kell értelmezni a Nyugati országot.

A *Nanfang caomuzhuang* a tömjénről (*xunlu* 薰陸) is megemlékezik,⁸⁸ valamint a hivatalos történeti munkákból ismeretlen *zhijia* 指甲 virágról, azaz a hennáról is. A szemelvény szerint a fán található virág fehér színe hasonlít az említett két jázminfajra, de illatuk különbözik. Szintén *hu*, azaz idegenek által került a Déli tengerek vidékére, méghozzá ugyancsak Daqinból.⁸⁹ A *silao* bambusz 簕竹, amely akár a rinocérosz vagy az elefánt bőrét is átdöfi, szintén Daqinból származik.⁹⁰ Akárcsak a *baomu* 抱木, amely egyfajta parazitanövény, és nedvesen olyan puha, hogy könnyedén megmunkálható, lábbelit készítenek belőle.⁹¹

A *mixiangzhi*-vel 蜜香紙, azaz egy mézillatú papírral kapcsolatban további érdekes információkat oszt meg a szöveg. A *Nanfang caomuzhuang* szerint ugyanis a Taikang 泰康 uralkodási éra ötödik évében, azaz i. sz. 284-ben Daqin harmincezer darabot ajánlott fel a szürkés színű, vízálló, rendkívül illatos anyagból. A császár tízezret Du Yu-nek 杜預, a déli tartományok legfőbb generálisának ajándékozott, hogy megírassa *Chunqiu shili* 春秋釋例 és *Jingzhuan jijie* 經傳集解 című munkáit.⁹² Yu azonban meghalt, mielőtt az ajándék megérkezett volna.⁹³

Egy másik helyen a *hu* népek által igen kedvelt citront (*gouyuanzi* 枸橼子) is a 284-es daqini követség ajándékai között említi.⁹⁴ Ennek formáját a tökhöz, húsát a narancshoz hasonlatosnak (de annál aranylóbb színűként) írja le. A *Jinshu* 晉書 szintén megemlékezik arról, hogy 284/285-ben linyi- és daqinbeli követek

⁸⁷ A *Hou Hanshu*, de később a *Tongdian*, valamint a *Luoyang qielanji* 洛陽伽藍記 is azt írja, hogy Daqint Nyugati országnak is szokás nevezni. Vö. Yu 2013: 66–67, 141, 216.

⁸⁸ Lásd Melléklet: IV.2.2.

⁸⁹ Lásd Melléklet: IV.1.7.

⁹⁰ Lásd Melléklet: IV.1.4.

⁹¹ Lásd Melléklet: IV.1.5.

⁹² Mindkettő létező munka, az előbbi Qing-kori gyűjtemény részeként maradt fenn. Lásd Yu 2013: 173.

⁹³ Lásd Melléklet: IV.5.

⁹⁴ Lásd Melléklet: IV.1.10.

érkeztek Wu császár udvarába, az ajándékul hozott termékekről azonban nem tesz említést.⁹⁵

A Nyugati Jin-korszakból (265–316) Sima Yan 司馬炎, azaz Wu császár Daqinból kapott termékeinek – a többi, források által említett követséghez hasonlóan – régészeti bizonyítéka nem mutatható ki. Ugyanakkor kiemelendő, hogy a Keleti Jin-dinasztia (317–420) időszakára keltezhető, a császárhoz (Sima család) és szűkebb előkelőihez köthető temetkezésekben már a római és szászánida tárgyak – elsősorban üvegedények – egyfajta koncentrációja figyelhető meg. Fontos azonban megjegyezni, hogy ezek az üvegedények sem tekinthetők valamiféle közvetlen kommunikáció, esetleg követjárás bizonyítékainak, sokkal inkább a szárazföldi Selyemút közvetítők egész sorát bevonó interakciós hálózatainak intenzívebbé válását illusztrálják.⁹⁶

4. Természetfeletti történeteket, legendákat közlő munkák

4.1. A *Shenyi jing* 神異經 (*Szellemek és különlegességek klasszikusa*)

A mindössze egyetlen fejezetből álló földrajzi értekezést hagyományosan a Nyugati Han-dinasztia idején (i. e. 202/206 – i. sz. 9) élt államférfi, Dongfang Shuo 東方朔 nevéhez kötik, egyes vélemények szerint azonban inkább az i. sz. II. század végére, III. század elejére keltezhető.⁹⁷

A legendákat földrajzi leírásokkal vegyítő munka ugyan nem említi Daqint, ám az országhoz kapcsolható Nyugati-tengerről beszámol, utóbbit ugyanis a hivatalos történetíró krónikák jellemzően Daqin lokalizációjához használják, e szerint Daqin a Nyugati-tengertől nyugatra helyezkedik el.⁹⁸ „A Nyugati tengeren túl terül el a Gémek (*hu* 鰐) országa. A férfiak és nők csupán hét *cun* [16 cm] magasak, természetük szerint udvariasak [azaz követik a szertartásokat]. Szeretik az írott szövegeket [a klasszikusokat], és térdhajtással mutatják ki tiszteletüket. Mindenki háromszáz éves koráig él. Jártukban mintha repülnének, s egy nap alatt akár ezer *li*t [414 km] is képesek megtenni. Semmi sem merészel ártani nekik. Egyedül a tengeri gémtől félnek, amely ha elhaladnak mellette, lenyeli őket, és akkor [a gém] szintén háromszáz évig él. Ezek az emberek

⁹⁵ Yu 2013. 175.; *Jinshu*, 3. tekercs: 林邑、大秦國各遣使來獻。 <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=854352>

⁹⁶ Hoppál 2016; Hoppál 2020: 71–72.

⁹⁷ Li 李 1984: 151–158.

⁹⁸ Hoppál 2011: 271.

a gém gyomrában nem halnak meg, hanem a gém szintén képes lesz egyetlen szárnycsapással ezer *li* távolságot megtenni.”⁹⁹

A forráshely az elemzett történetírói munkákból és egyéb kútfőkből megismert információktól merőben eltérő, új adatokat közöl. Ugyanakkor Yu Taishan arra hívta fel a figyelmet, hogy a *Shenyi jing* leírásához rendkívül hasonló beszámoló olvasható a *Taiping yulan* által hivatkozott *Tujue benmoji*-ben 突厥本末記. A forrás beszámol egy alacsony növésű népről, a türk államtól egy hónapnyi útra, északra, amely közelében él „egy nagy madár, hét-nyolc *chi* [1,6-1,8 m] magas, amely folyton várakozik a törpékre, csőrével elkapja és megeszi őket. A törpék ezért íjat és nyilakat hordanak magukkal, amelyekkel védekeznek ellenük.”¹⁰⁰ Így lehetséges, hogy a *Shenyi jing* szemelvényében a Nyugati-tenger kifejezés a Kaszpi-tengerre utal.¹⁰¹

4.2. *A Han Wudi bieguo dongmingji* 漢武帝別國洞冥記 (*Han Wu császár különböző régiók misztériumainak megértéséről szóló feljegyzések*)

A négy tekercsből álló *Han Wudi bieguo dongmingji*-t hagyományosan a Keleti Han-dinasztia idején (i. e. 25–220) élt Guo Xian 郭憲 nevéhez kötik.

A forrás szerint „[a] Yuanfeng 元封 korszak harmadik évében [i. e. 108] Daqin virágos patájú bikákat (*hua ti niu* 花蹄牛) ajánlott föl adóként a császár számára. Színük változatos, magasságuk hat *chi* [1,4 m] volt, és a farkuk körbeérte a testüket. A szarvuk hegyén hús volt, a patájuk pedig a lótszvirágra hasonlított. Jól bírták a gyaloglást, továbbá igen erősek voltak.”¹⁰²

A szemelvényben megjelölt i. e. 108-as dátum, mint a daqini követség időpontja a legtöbb kutató számára elfogadhatatlan, arra hivatkozva, hogy az i. sz. I. század előtt a Középső Birodalom nem ismerhette Daqint.¹⁰³ Ezáltal a *Dongmingji* szavait fikciónak tulajdonítják, amely nézetet megerősíti, hogy egyéb korabeli források nem tartalmaznak adatot a kapcsolatfelvétel e korai voltára vonatkozóan. Mindezt a régészeti leletek is alátámasztani látszanak, hiszen a legkorábbi, anyagvizsgálatok alapján igazolhatóan római tárgyak elsősorban az i. sz. I. századra keltezhető temetkezésekből kerültek elő.¹⁰⁴

⁹⁹ Lásd Melléklet: V.6.

¹⁰⁰ Lásd Melléklet: V.7.

¹⁰¹ Yu 2013: 184.

¹⁰² Lásd Melléklet: V.8.

¹⁰³ Noha feltehetőleg C. E. Ferguson éppen e forrásra hivatkozva keltezi a római–kínai kapcsolatok kezdetét a i. e. II. század közepére. Vö. Ferguson 1978: 592. Lásd még: Leslie–Gardiner 1996: 96; Yu 2013: 185.

¹⁰⁴ Hepu Erpaochang 合浦二炮厂 Nyugati Han-dinasztia kései időszakára keltezhető (i. e. I. század) 12. számú sírjában ugyan kerültek elő mediterráneumi összetételű üveggyöngyök, ezek egyszerű kivitele valószínűtlenné teszi, hogy tulajdonosuk tudott volna római eredetükről.

4.3. *A Bowuzhi* 博物志 (*Naturalis Historia*)

A *Dongmingji*-hez hasonlóan megkérdőjelezhető adatokat közöl a III. században keletkezett, Zhang Hua 張華 nevéhez köthető *Bowuzhi* is.

A szemelvény szerint ugyanis Zhang Qian híres küldöttsége átkelt a Nyugati-tengeren, és eljutott Daqinba. A Nyugati-tenger partján helyezkedik el a Kis-Kunlun-hegység 小崑崙. A *Bowuzhi* hozzáteszi, hogy nem tud olyanról, aki át tudott volna kelni e végtelen vízen.¹⁰⁵ Ahogy arra Yu Taishan rámutatott, a forrás feltehetőleg több különböző eseményt, így Zhang Qian i. e. II. századi útját moshatja össze a hivatalos történetírói munkák Daqinre vonatkozó adataival.¹⁰⁶

4.4. *A Waiguotu* 外國圖 (*Idegen országok térképei*)

Az idegen országok leírását tartalmazó munkát a Jin-dinasztia (i. sz. 265–420) uralkodásának idejére keltezik, eredetije azonban elveszett.¹⁰⁷ A Daqinre vonatkozó részek a Tang-korban (618–907) keletkezett enciklopédiák hivatkozásai-ban találhatók.

A *Tongdian* 通典 (*Átfogó intézménytörténet*) *Waiguotu*-idézete szerint egy bizonyos Yuju-tól 禺巨¹⁰⁸ északra helyezkedik el Daqin, amelynek lakói öt-hat *chi* (kb. 3,5 m) magasak.¹⁰⁹

Hasonló leírás olvasható a buddhista szerzetes, Dao Shi 道世 által szerzett *Fayuan zhulin* 法苑珠林 (*A Tan kertjének drágaköligete*) hivatkozásában. Eszerint a daqinieek egy *zhang* (kb. 2,31 m) és öt *chi* (közel 2 méter) magasak, majomszerű karjaik és hosszú törzsük van (*yuan bi chang xie* 猿臂長脅), továbbá szeretnek tevegelni.¹¹⁰

Továbbá érdemes még megemlíteni a szintén Nyugati Han-korszakra keltezett Hengzhigang 橫枝崗 és Wenchangda 文昌塔 lelőhelyekről előkerült üvegedényeket, amelyeket egyes kutatók szintén római–hellenisztikus importként azonosítanak. Ez azonban a szakirodalomban több helyütt is megkérdőjeleződik. Vö. Xiong–Fu 2022: 166 vs. Borell–Dussubieux 2022: 51–52.

¹⁰⁵ Lásd Melléklet: I.6.

¹⁰⁶ Yu 2013: 185.

¹⁰⁷ Hirth 1885: 83.

¹⁰⁸ A hely ismeretlen. Yu 2013: 189.

¹⁰⁹ Lásd Melléklet: II.1.

¹¹⁰ Lásd Melléklet: II.2.

4.5. A *Xuanzhongji* 玄中記 (*Feljegyzések a titokzatosról*)

Az i. sz. III–V. század során keletkezett, a taoista bölcshöz, Guo Pu 郭璞 személyéhez kötött *Xuanzhongji* elsősorban Daqin különleges termékeiről emlékezik meg.

A Tang-kori (618–907) *Taiping yulan* hivatkozásában a korall (*shanhu* 珊瑚) Daqin Nyugati-tengeréből származik, és a *Nanzhou yiwuzhi* szavaihoz hasonlóan leírja, hogy a vízben található sziklákon nő. Megjegyzi, hogy kezdetben fehérek, majd az első évben sárgává, a harmadikban vörössé változnak, a negyedik évben azonban férgek eledelévé lesznek, és elbomlanak.¹¹¹ Egy másik helyütt hozzáteszi – akárcsak a *Nanyue zhi* már idézett szemelvénye –, hogy a *munan* 木難, azaz a smaragd is Daqinból származik.¹¹² Továbbá közli, hogy „[a] gyémánt (*jin'gang* 金剛) Tianzhu-ból (Indiából) és Daqinból ered. Jádévágó késnek (*xiao yu dao* 削玉刀) is nevezik. Úgy metszi el a jádét, akár a vaskés a fát. A legnagyobb példányok akár egy *chi*-nél [23 cm] is hosszabbak lehetnek, míg a legkisebbek rizsszem nagyságúak. Amikor a jádét akarjuk megmunkálni, egy nagy méretű aranygyűrűt kell készítenünk, amelyet az ujjunkra húzunk. A hátoldalát [domború oldalát] felnyitjuk, holdalakúra, majd belehelyezzük a jádévágó kést a gyűrűbe, így lehet faragni vele a jádét.”¹¹³ A szintén Tang-kori (618–907) *Beitang shuchao* idézetében az aranygyűrűk Tianzhu-ból és Daqinból érkeznek.¹¹⁴

Emellett a történetírói munkákhoz hasonlóan a *Xuanzhongji* is megemlékezik a daqini üvegedényekről. A szemelvény szerint Daqin országában öt különböző színű üveg (vagy üvegszerű ásvány) található, amelyek közül a vörös a legértékesebb.¹¹⁵

5. Jóskönyvek, költészet

5.1. A *Hetu-k* 河圖 (*Folyóterképek*)

A *Hetu-k* olyan, elsősorban kozmológiai és kozmogóniai témájú taoista és konfuciánus bölcsségeket, valamint jóslatokat tartalmazó munkák, amelyek

¹¹¹ Lásd Melléklet: IV.1.9.

¹¹² Lásd Melléklet: IV.4.4.

¹¹³ Lásd Melléklet: IV.4.6.

¹¹⁴ Lásd Melléklet: IV.4.9.

¹¹⁵ Lásd Melléklet: IV.4.3. A forráshely részletes elemzését lásd Hoppál 2015: 127–128.

összeállítását a Han-dinasztia időszakára (i. e. 206/202 – i. sz. 220) teszik.¹¹⁶ A kilenc fennmaradt forrásból mindössze kettő említi Daqint.

Mind a *Hetu yuban* 河圖玉版, mind a *Hetu longwen* 河圖龍文 meglehetősen hasonló adatokat közöl, miszerint Daqin a Kunlun hegységtől keletre helyezkedik el, lakói pedig tíz *zhang* ($\times \sim 2,31$ m) magasak.¹¹⁷

5.2. A *Qibu fu* 奇布賦 (*Vers a különleges kelméről*)

A különleges kelme dicsőítéséről szóló *Qibu fu* Yin Ju 殷巨, Wu állam (i. sz. 229–280) egykori miniszterének munkája, aki a Wu állam megdöntését követően Jin (i. sz. 265–420) szolgálatba állt. Maga a *fu* irodalmi kifejezés, elsősorban olyan szabadabb ritmusú, igen népszerű műfajt jelöl, amely egy-egy tárgy, érzés vagy fogalom a költészet nyelvén való részletgazdag bemutatását tűzi ki célul.

A Tang-kori (618–907) *Yiwen Leiju* idézete szerint a Taikang 泰康 korszak második évében (i. sz. 281-ben) amikor Teng *hou*, a déli végek pacifikálásának főgenerálisa, Guangzhou kormányzója délen sorozott katonákat, személyzetének pótlását Yin Ju végezte. Váratlanul daqiniek érkeztek, és ajándékot hoztak számos különleges termékükből, amelyekkel átszelték a provinciát. Ezek közül az egzotikus asztesztos, a „tűzmosta ruha” vagy „tüzes vászon” (*huobu* 火布) olyannyira magával ragadta Yin Ju fantáziáját, hogy dicsőítő költeményt írt róla. Eszerint Daqin az egyetlen híres ország a „vad vidéken” (*huang fu* 荒服) túl. A császár iránti tiszteletből boldogan fordulnak Kína felé, tolmácsok segítségével az udvarba érkezvén felajánlják értékes portékájukat. A szöveteik a legszebb fajtából valók és csodálatra méltók, a napfény tiszta esszenciáját hordozzák, mind csodásan különleges, furcsa és egyedi.¹¹⁸

Yu Taishan véleménye szerint Teng *hou* a *Jinshu*-ból ismert Teng Xiu 滕脩 lehet.¹¹⁹ Ugyancsak a történetírói munkában található említés a 281-es követségről, amely során öt északi nomád (*hu*) állam ajánlott föl termékeket a császárnak. Ezekben azonban Daqint nem nevezik meg név szerint.¹²⁰ Ugyanakkor D. D. Leslie és K. H. J. Gardiner úgy véli, a 281-es dátum valójában az egyéb forrásokból is ismert 284/285-ös Daqinból érkezett küldöttség téves átirata lehet.¹²¹

¹¹⁶ Yu 2013: 190.

¹¹⁷ Lásd Melléklet: I.7. és I.8.

¹¹⁸ Lásd Melléklet: IV.3.6.

¹¹⁹ Yu 2013: 170.

¹²⁰ Yu 2013: 170.

¹²¹ Leslie–Gardiner 1996: 96.

6. Buddhista szútrák

Számos buddhista szútra i.e. II. század és i.sz. X. század között keletkezett kínai fordítása említi Daqint, fontos azonban szem előtt tartani, hogy gyakran a kifejezés nem a Római Birodalomra, sokkal inkább a hellenizált bactriai térségre utal. Yu Taishan, a vonatkozó szemelvények első fordítója, elemzésében rámutat, hogy a szútrákban szereplő ország egy kulturális minta szimbóluma, amely nem áll valós kapcsolatban a rómaiakkal.¹²² Ugyanakkor egyes fordításaiban egyéb, másodlagos források szavaival összhangban álló szemelvényeket mégis egyértelműen a Római Birodalomhoz köt. A szövegkörnyezet aprólékos vizsgálata ugyan hozzájárulhat a szútrákban szereplő Daqin-fogalom értelmezéséhez, a rómaiakról kialakult birodalomképet azonban – éppen a meghatározás nehézségeiből adódóan – csupán rendkívül közvetett módon árnyalja.

Ilyen, egyéb másodlagos források – pontosabban a *Waiguo zhuan* fentebb közölt idézete – szavaival összhangban álló adatokat közül a *Shi'er you jing* 十二遊經 (*Dvādaśaviharaṇa-szútra*). A Keleti Jin-dinasztia (317–420) idején keletkezett munka fordítója a IV. század végén élt buddhista szerzetes, Jialituojia 迦留陀伽, azaz Kālodaka lehetett. A szútra a világ négyes felosztását írja le. E szerint „[k]elelen uralkodik a Jin-dinasztia császára; népe bőségben él. Délen uralkodik Tianzhu (India) császára; az ő földjén sok híres elefánt van. Nyugaton uralkodik Daqin császára; az ő földjén temérdek az arany, az ezüst és a jász. Északnyugaton uralkodik a yuezhi-k császára; az ő földjén sok a kiváló ló.”¹²³

A Daqint említő szútrák egy másik csoportját képezik az ország nyelvéről/írásáról megemlékező munkák, mint a *Puyaojing* 普曜經 (*Lalitavistara-szútra*). A Nyugati Jin-dinasztia (265–316) idején keletkezett szöveg fordítójának a feltehetőleg yuezhi származású buddhista szerzetest, Zhu Fahu-t 竺法護 tartják. A szemelvény hatvannégy különböző írást sorol fel, így a *fan* 梵 (*brāhmī*), a *qiliu* 佉留 (*kharoṣṭhī*) és a *fojialuo* 佛迦羅 (*puṣkarasāri*) írásokat. A szöveg hetediként a daqini írást 大秦書, azaz Yu Taishan értelmezése szerint a *yavanī*-t említi, amely véleménye alapján nem lehet más, mint a görög, abból kiindulva, hogy az indiai szövegekben a *yavana* jellemzően a görögökre (majd fokozatosan jóval általánosabb értelemben a nyugatiakra) használt kifejezés volt. Mindez a kutató szerint alátámasztaná azon szútrák szavait, amelyekben Daqin a hellenizált bactriai régiót és nem a Római Birodalmat jelölné.¹²⁴

Értelmezés tekintetében talán az egyik legvitatottabb szútrának tekinthető a Keleti Jin-dinasztia (317–420) idején keletkezett *Naxian biquijing* 那先比丘經 (*Milindapañha*). A rendkívül problematikus szemelvényben a király,

¹²² Yu 2013: 226–236.

¹²³ Lásd Melléklet: V.2.

¹²⁴ Yu 2013: 206–207, 233.

a legendás I. Menandros (i. e. II. század) arról kérdezi kedvenc udvarnokait, hogy ki lenne képes vele vitába szállni és érvelni az írásokba foglalt doktrínák fölött. A válasz szerint az erre alkalmas, rendkívül bölcs ember éppen Daqin egy északi államában tartózkodik, amelyet Shejie-nek 舍竭 neveznek.¹²⁵ Egy másik helyütt Menandros a születési helyére vonatkozó kérdésre azt feleli, hogy „Daqin [egyik államában] születtem, az ország neve Alisan 阿荔散. Naxian kérdezte: Alisan milyen messze van innen? A király válaszolt: Kétezer *yojanára* (*youxun* 由旬) innen, ami nyolcvanezer *li*-nek [33 000 km] felel meg.”¹²⁶

Ugyan a szútrát több, a Daqinra vonatkozó források összegyűjtésével foglalkozó munka is tartalmazza, a szemelvény részletes elemzésére csupán Yu Taishan tér ki.¹²⁷ Érvelésében abból indul ki, hogy a kutatásban a *Naxian biquijing*ban szereplő Shejiet Šákala (gör. Σάγαλα) várossal azonosítják, amely a pakisztáni Šiālko közelében helyezkedik el.¹²⁸ Ennek megfelelően Yu véleménye szerint Daqin sem a Római Birodalmat, hanem a hellenizált bactriai régiót jelölné.

Menandros szülőhelyének, Alisan városának a kérdése jóval bonyolultabb. A hivatalos történetíró munkák ugyan nem említenek Alisan nevű települést Daqinnal kapcsolatban, Chisan 遲散 /Wuchisan 烏遲散 azonban szerepel a *Weilüe*-ben.¹²⁹ A város Alisan egyfajta átirataként értelmezhető, és a legtöbb kutató által elfogadott álláspont szerint Alexandria ad Aegyptumra utal.¹³⁰ Ebben az esetben tehát Alisan is Alexandriaként lenne azonosítandó, amely az i. e. II. században azonban még nem tartozott a Római Birodalomhoz, így a Daqin kifejezés használata nem lenne indokolt, különösen, hogy a fogalom a Középső Birodalomban is csupán a Keleti Han-dinasztia (i. sz. 25–220) alatt terjedt el. Ugyanakkor maga a szútrafordítás az i. sz. IV. században keletkezett, amikor Daqinról és így a Római Birodalomról is már jóval több információval rendelkeztek.

Mindazonáltal – ahogy arra Yu is rámutat – Alisan nem szükségszerűen azonosítandó Alexandria ad Aegyptummal. A szútra távolságadatait figyelembe véve valószínűbbnek tartja, hogy Alisan a Hindu Kush lábánál elhelyezkedő Alexandria Caucasica lehet, a mai Chārikār közelében, Afganisztánban. Ennek

¹²⁵ Az ismeretlen fordító által készített szöveg két változata is ismert, az A. verzióból azonban bizonyos részek hiányoznak, ezért a B. szövegváltozatot elemezzük. Lásd Melléklet: II.8.

¹²⁶ Lásd Melléklet: I.9.

¹²⁷ Vö. Leslie–Gardiner 1996: 95; Yu 2013: 200–203, 226–236.

¹²⁸ A város történetéhez: Law 1969.

¹²⁹ Yu 2013: 30–31. Lásd *Weilüe* 魏略; Xirong zhuan 西戎傳; idézi: *Sanguozhi* 三國志, *Weishu* 魏書, Woren zhuan 倭人傳, 30.: 海西有遲散城。 <https://ctext.org/text.pl?node=603372&if=gb>.

¹³⁰ Hirth 1885: 155–158; 180–183; Hill 2004. http://depts.washington.edu/silkroad/texts/weilue/notes11_30.html#11_7 [utolsó megtekintés: 2015. 06. 07.] Ugyanakkor az Alexandria mellett való érvelés nem meggyőző: Leslie–Gardiner 1996: 180–186.

megfelelően pedig a *Naxian biquijing*ben szereplő Daqin sem a Római Birodalomra, hanem a bactriai térségre vonatkozik, és sokkal inkább egyfajta kulturális hátteret, mintát jelöl, mint egy valós országot.¹³¹

Alisan bactriai/indiai Alexandriaként történő azonosítását támasztja alá a szöveg páli verziója, amely feltehetőleg ugyanarra a szanszkrit eredetire vezethető vissza, mint a kínai fordítás. A páli szemelvényben a király szülőhelye Alasandā, amely egy szigeten fekszik.¹³² T. W. Rhys Davids, a páli szöveg 1890-es kiadásának fordítója szerint a sziget az Induson helyezkedhetett el.¹³³

7. Taoista munkák – A *Taiqing jinye shendanjing* 太清金液神丹經

A Daqint bemutató, illetve megemlítő kútfők egyik legvitatottabb darabjának *A hatalmas tisztaság isteni arany elixírjéről* című taoista értekezés tekinthető. A vonatkozó szemelvények a hivatalos történetírói munkákban felvázoltnál jóval utópisztikusabb képet festenek Daqinről, amely – noha nyomokban tartalmaz a hivatalos történetikrónikák adataihoz hasonló információkat – sokkal inkább egyfajta taoista utópia, mint valós ország benyomását kelti.

Mindemellett a forrás pontos keltezése is rendkívül problematikus. Egyes feltételezések szerint az értekezés szerzője a Keleti Han-dinasztia idején (i.sz. 25–220) élt és alkotott Changsheng Yin Zhenren 長生陰真人 („A hosszúéletű yin tökéletes ember”) lehet.¹³⁴ A *Taiqing jinye shendanjing* fordítója, H. Maspero véleménye szerint azonban a forrás feltehetőleg a VII. századra keltezhető, ám minden bizonnyal IV. századi adatokat használ.¹³⁵

Annak ellenére, hogy a fenti taoista értekezésben bemutatott ország az eddigiekben megismert képtől eltérő, számos fiktív elemmel bővült fogalmat jelöl, a vonatkozó szemelvények körültekintő elemzése mégis hozzájárulhat a Daqin kifejezés és közvetve a Római Birodalomról mint az ismert világ legnyugatabbi pontján elhelyezkedő államról kialakult kép egy újabb aspektusának a megismeréséhez.

A hivatalos történetírói munkák leírásával összevethető, ám némiképp idealizált adaléknak tekinthetők a Daqin elhelyezkedésére és méretére vonatkozó részletek. A lakók bemutatása ugyanakkor több új elemet is tartalmaz. A leírás szerint a daqiniek megjelenése vonzó, és szokásaik a chang’ani emberekéhez

¹³¹ Yu 2013: 230.

¹³² Rhys Davids 1890: III.7., 127.

¹³³ Fontos azonban megjegyezni, hogy a lehetséges bactriai városok, így Chārikār is jóval közelebb helyezkedik el, mint a kínai fordításban szereplő 2000 vagy a páli verzióban található 200 yojanas.

¹³⁴ Leslie–Gardiner 1996: 116; Yu 2013: 197.

¹³⁵ Maspero 1950: 101, vö. Stanley–Baker et al. 2023.

hasonlóak. Szintén rendkívül idealizált kijelentés, hogy Daqinban nincsenek rabszolgák, és az uralkodó maga műveli a földet, míg felesége az eperfa leveleinek összegyűjtését követően saját kézzel szövi a selymet. Az országban nincs kínzás vagy lefejezés, a lakók pedig gyakran nagyon idős kort is megélnek. Az időjárás hűs, nem túl meleg és nem túl hideg. A bűn hiánya és a harmonikus élet pedig a forrás szerint a Dao, azaz a taoizmus követésének köszönhető.¹³⁶

Daqin megközelítésének leírása ugyancsak összevethető a historiográfiai írások adataival. A *Taiqing jinye shendanjing* ugyanis megemlékezik a tengerről, illetve egy hatalmas folyóról, amelyeken átkelve el lehet jutni a 7000 *li*-re ($\times \sim 415$ m) elhelyezkedő államba. Innen származik a föld minden kincse (*zhenbao* 珍寶), és minden egyes ház oszlopai korallból, ablakai (opak) üveg-
ből, lépcsői kristályból készülnek.¹³⁷

A továbbiakban azonban új információkkal szolgál a forrás. Ugyan az eltévedt kínai utazóról szóló történet *Taiqing jinye shendanjing* által közölt leírása egyéb kútfőkben nem található meg, és feltehetőleg teljes egészében kitalációnak tekinthető, egyes részletei mégis összefüggésbe hozhatók a történeti munkákból ismert Daqin-képpel. A taoista munka szerint tehát egyszer egy kínai ember Funanból 扶南 akart egy bizonyos Gunu 古奴 nevű államba eljutni, hajóját a szél azonban az ellenkező irányba sodorta. Hatvan nap szakadatlan hajózás után végül partot ért egy számára ismeretlen országban. Kérdésére válaszul megtudta, hogy Daqinban jár. Attól tartván, hogy letartóztatják és megölik, funani követnek adta ki magát, és találkozott a daqini királlyal. Majd az uralkodó kérdésére elmondta, hogy az Északi-tengeren található Funanból érkezett, és tiszteletét kívánja leróni. Ezt követően előadta, hogy hallván Daqin különleges termékeiről és kincseiről, királya színes selymekért (*xuanhuang* 玄黃)¹³⁸ folyamodik, hogy emelje a főváros fényét. Így a daqini uralkodó vörösésbarna aranyat (*zijin* 紫金), ötszínű, fekete, valamint éjjel is fényes gyöngyöket (*veguang wuse xuan zhu* 夜光五色玄珠), korallt, *shenbi*-t 神璧, azaz rituális jádegyűrűt, különleges ölelkező jádetigriseket (*jiao jing shen yu qiong hu* 交頸神玉瓊虎), gyémántokat és egyéb misztikus kincseket ajándékozott a követnek.¹³⁹ A küldött végül négyévnyi utazást követően visszaért Funanba.

A történet folytatása szerint a küldött ezer vég selymet ajánlott föl a nagy királynak, amelyet az uralkodó gyenge minőségűnek nevezett. Majd visszaadta a szövetet, és helyette fenséges jádetárgyakat és selymeket mutatott a követnek,

¹³⁶ Lásd Melléklet: I.5. és II.7.

¹³⁷ Lásd Melléklet: III.3.

¹³⁸ Yu Taishan fordítása szerint. Yu 2013: 195.

¹³⁹ Lásd Melléklet: V.9. A felsorolásban két nehezen azonosítható termék is található, a *baihe* 白和 és a *puying* 朴英, amelyek feltehetőleg szintén valamiféle drágakövek, esetleg gyöngyök lehetnek. Leslie–Gardiner 1996: 117.

amelyek szépségét részletesen ecseteli a forrás. A továbbiakban az utazó elmondja, hogy Daqin mindenféle áruk hazája, és nagyszerű nemzetnek írja le (*shi sheng guo zhe ye* 實盛國者也). Ezt követően a *Taiqing jinye shendanjing* hozzáteszi, hogy a fenti látogatást követően senki nem mert Daqinba utazni, és ezáltal megszűnt a kapcsolat az országgal.

Végezetül pedig az ország népét illetően leírja, hogy „Daqin lakosainak bőre fehér, és egy *zhang*-nál [2,3 m] is magasabbak. Kinézetük fenséges és rendezett, viselkedésük a rítusoknak megfelelő, letisztult és nyugodt. Beszédük, temperamentumuk kifinomult, akár a felhők, külkapcsolataik kiválóak és virágzóak. Amikor Daqin királya váratlanul találkozott a kereskedővel, akinek a beszéde nem volt elegáns, mit sem tudott az írásokról, tetteit pedig pusztán a vagyon utáni sóvárgás motiválta, igencsak alávalónak találta, és kijelentette, hogy Zhou állam alattvalói mind ilyenformák. A régmúlt időkben Laozi, látva a Zhou-dinasztia hanyatlását, Daqinba ment, és megtérítette [népét], ezért nevezték Funan követét a Zhou-dinasztia alattvalójának.”¹⁴⁰

III. A Daqinről kialakul kép a VI. század előtt keletkezett források szövegelemzése alapján

A Daqinra vonatkozó szemelvények színes és átfogó képet nyújtanak a távoli nyugati országról, amelyekre szövegtípustól függetlenül jellemző a térszerűnek vélhető adatok és a legendák, csodás beszámolók nagyfokú keveredése. Akárcsak a hivatalos történeti krónikák esetében, nagyvonalakban ezeknél is a következő témakörök különíthetők el:

- I. Földrajzi elhelyezkedés. Hol van, illetve hogyan juthatunk el Daqinba?
- II. A daqiniek jellemzői, úgymint: kinézet, öltözködés, jellemvonások, szokások.
- III. Daqin városai és épületei, azok jellegzetességei.
- IV. Daqin produktumai: gyümölcsök, növények, illatanyagok, textilek és drágakövek.
- V. Hiedelmek és csodák.

I. A szövegek szinte kivétel nélkül kiemelik a hatalmas távolságot Daqin és Kína között, a konkrét adatokban azonban nagy eltérések mutatkoznak, a 700-800 *li* (kb. 350-400 km) távolságtól a tízezer vagy akár több mint a negyvenezer *li* (kb. 20 000 km) távolságig. A Daqinba való eljutás iránya nyugat (vagy délnyugat), és rendszerint szó esik tengeren, folyón való átkelésről, illetve egy hatalmas

¹⁴⁰ Lásd Melléklet: II.3.

öbölről is. Állandó motívum tehát a hajóút, amely utat „hétvitorlás nagy (kereskedelmi) hajón” lehet megtenni. Olyan helynevek fordulnak elő a forrásokban, mint kiinduló állomásként, Dunhuang 敦煌; a Kunlun hegység 崑崙, amelynek lejtőiből az utunkat keresztező folyó ered; vagy Jianatiao 迦那調 / Gunusitiao 古奴斯調 stb. A hajóút ideje szintén a figyelem középpontjába kerül, amely kedvező szelekkel akár egy hónap is lehet. Csodás motívumként megjelenik, hogy az utazó belső, érzelmi állapotától függően, ez az időtartam lehet húsz napnál is rövidebb, de olyan is előfordul, hogy ha a „szíve tele van aggodalommal”, akkor soha nem jut el Daqinba.¹⁴¹ Ez utóbbi a dinasztikus krónikák Gan Ying követséggel kapcsolatos leírásaiban is szerepel, ott azonban jóval realisztikusabb köntösben: az Anxi (Parthia) nyugati határáról származó hajósok figyelmeztetéseként jelenik meg, miszerint a Nyugati-tengeren átkelő utazók szívében keletkezhet honvágy, a végeláthatatlan tenger melankóliába taszít, és akár halálukhoz is vezethet.¹⁴²

Az elemzett munkák a hivatalos történeti krónikák leírásaihoz képest ugyan számos új elemet közölnek, helynevek tekintetében azonban jóval szűkszavúbbak, és a szárazföldi útvonalak sem jelennek meg hangsúlyosan, amelyek például a *Hou Hanshu* vagy a *Weilüe* Daqin megközelítésével foglalkozó szemelvényének fontos elemei.¹⁴³ Mindenesetre a szövegtöredékek alapján a történeti krónikákban foglaltaknál mitikusabb, távoli birodalom képe rajzolódik ki az olvasó előtt.

II. A daqinieket jellemzése külső és belső tulajdonságok bemutatására különíthető el, de legyen szó bármelyikről, kivétel nélkül pozitív attribútumok jelennek meg – akárcsak a hivatalos történeti munkákban. Kinézet tekintetében a legtöbbet hangoztatott ismertetőjel az átlagon felüli testmagasság, a források egyhangúlag állítják, hogy Daqin lakosai, férfiak és nők egyaránt magasak, ami legalább kétméteres testmagasságot jelent, egy taoista forrásmunka pedig a bőrszín fehérségét is megemlíti. Ami a ruházzkodást illeti, nadrágot, rövid kabátot és övet, tipikus *hu* viseletet hordanak. Kinézetük, megjelenésük, arc- és testfelépítésük általánosságban tetszetős, szabályos, arányos. A belső tulajdonságok tekintetében olyan pozitív jellemvonásokat hangsúlyoznak a szerzők, mint az egyenes jellem, becsületesség, mind a közrendűek, mind pedig a nemesek esetében. Gyakori motívum az uralkodó személyének, illetve kormányzási módszereinek a bemutatása, amely nagymértékben idealizált, a valóságtól teljes mértékben elrugaszkodott. Az uralkodó bölcs és igazságos (természeti katasztrófák esetén például önként lemond a trónról), minek következtében béke és nyugalom

¹⁴¹ Lásd Melléklet: I.1.; I.2.; I.3.; I.4.; I.5.

¹⁴² Vö. Hoppál 2011: 299.

¹⁴³ Vö. Hoppál 2011: 271–273; Hoppál 2018: 126–128.

honol a hatalmas birodalomban (ahol többek között tiltott a rabszolgák tartása!) – mindezek megfelelnek a kínaiak ideális uralkodóról, társadalomról és kormányzásról alkotott képzeiteinek. A daqiniek szokásai hasonlóak a kínaiakéhoz, pontosabban azok idealizált másai. Az idézett taoista forrásmű szerint a császár maga szántja fel a földet, a császárné pedig saját kezével szed eperfaleveleket, és sző selymet, míg az ország lakói a taoizmust követik. A túlzó, idilli elképzelések vagy csodatévő képességek („az ezüstöt arannyá tudják változtatni”) mellett elvétve realisztikusabbnak tetsző állítások is megfogalmazódnak, például, hogy Daqin népe sokféle mesterséghez ért, amely állításhoz alapot szolgáltathatnak az onnan származó különféle egzotikus termékek.¹⁴⁴

III. Daqin városait a szerzők szintén bemutatják, kiemelve azok pompázatos gazdagságát, csillogását. Visszatérő motívumok a kristályból (*shuijing* 水晶) készült épületek vagy épületrészek (például tetőcserepek, a paloták oszlopai stb.), a temérdek arany és ezüst. A városok leírásakor a hangsúly az épületek, paloták bemutatására kerül. A leggyakrabban említett, építészeti célra felhasznált drágakő a kristály, esetenként a zöldeskék színnel társítva (*qing shuijing* 青水精). További gyakori motívumok, szintén építészeti alapanyagként a korall (*shanhu* 珊瑚) és az opak üveg (*liuli* 琉璃). A szemelvények között van olyan, amely csupán a királyi palotával összefüggésben említ drágaköveket építészeti alapanyagként, van, amelyik az előkelőségek házáiról állítja ezt, de arra is találunk példát, ahol a házokról általánosságban írják, hogy részben vagy egészben drágakövekből épülnek. A drágakövek építészetben való, nagy mennyiségű felhasználása Daqin minden képzeletet felülmúló gazdagságát hivatott szemléltetni.¹⁴⁵ Összességében elmondható, hogy ugyan a fent idézett szemelvények elemeikben összevethetők a hivatalos történeti munkák leírásaival, azoknál jóval szűkszavúbbak, sem Daqin fővárosáról, sem az állam adminisztrációjáról nem közölnek a *Hou Hanshu*-hoz vagy éppen a *Weilüe*-hez hasonló részletgazdag leírást.¹⁴⁶

IV. A szemelvények zöme Daqin produktumait írja le, ezek a hivatalos történetírói munkákhoz képest arányaiban tehát hangsúlyosabban jelennek meg, hiszen utóbbiak Daqin egyéb jellemzőivel is részletesebben foglalkoznak. Mindez jól mutatja, hogy e változatos műfajú munkákban az érdeklődés középpontjában elsősorban az idegen, távoli ország különleges termékei álltak. A rövidebb szövegek csupán megnevezik Daqint az adott termék származási országaként, a hosszabbak részletes leírást adnak a termesztés vagy elkészítés körülménye-

¹⁴⁴ Lásd Melléklet: II.1.; II.2.; II.3.; II.4.; II.5; II.6.; II.7.

¹⁴⁵ Lásd Melléklet: III.1.; III.2.; III.3.; III.4.; III.5.

¹⁴⁶ Vö. Hoppál 2011: 275–278.

iról. A leírásokban valósnak vélhető motívumok keverednek a fantázia szüleményeivel. Daqin termékei három nagy csoportba sorolhatók: gyümölcsök és növények, illetve az ezekből készített illatanyagok; textilfélék; valamint drágakövek és kincsek. Ezek átfedésben vannak a hivatalos történetírói munkák terméklistáival, egyrészt mennyiség tekintetében azonban jóval kevesebb terméket neveznek meg, másrészt viszont új, korábban nem említett tételeket is felsorolnak.¹⁴⁷

A növények (és állatok) kategóriában olyanok jelennek meg, mint a datolya, a mogyoró, a dió, a lótusz gyümölcsei, a perzsa szilfafajta, a jázmin két fajtája (*jasminum officinale* és *jasminum sambac*), a *silao* bambusz, vagy a *baomu* nevű parazitánövény.¹⁴⁸ A hosszabb szövegrészekben leírást kaphatunk az adott növény jellegzetességeiről, szűkebb élőhelyéről is, illetve szintén fontos adat a növény felhasználásának a módja. Megtudjuk például, hogy a jázminvirágot a daqini nők selyemszára fűzve a hajukban viselik, a *baomu* nevű parazitánövényből pedig lábbeli készül. Ez utóbbi termék funani közvetítéssel Kínába is eljutott.¹⁴⁹ A korallok élőhelyéről, növekedésének ciklusairól, kimerítésének módjáról és felhasználásáról részletgazdag beszámolót olvashatunk. A korallok színváltozását (első évben fehér, második évben sárga, harmadik évben vörös) két szöveg is leírja, azonos módon.¹⁵⁰ Ezek jellemzően a történeti krónikákban foglaltakhoz képest új információknak tekinthetők, különösen az egyes növények termesztésére, felhasználására vonatkozó részletek, amelyek a dinasztikus források felsorolászerű terméklistáiból teljes egészében hiányoznak.

A növények kategórián belül külön alkategória az illatanyagok, vagyis az olyan növények, amelyekből füstölő, illatosításra használt termék készül. Az illatanyagok között gyakoriság szempontjából első helyen a tömjén (*xunlu* 薰陸) áll. Állandó motívuma a leírásoknak, hogy a tengerpart homokján élő nagy fa gyantáját gyűjtik össze a helyi lakosok, ezt adják el kereskedőknek, vagy fogyasztják el maguk azt, ami megmarad. A nagy fa ágait és leveleit egyes szemelvények régi fenyőhöz hasonlítják.¹⁵¹

Szintén fontos illatanyag a storax (*suhe* 蘇合), amely a szövegek tanúsága szerint több növény leveléből készül, pörköléssel. A *Liangshu* dinasztikus krónika és a *Guangzhi* leírásai megegyeznek abban, hogy a helyiek illatos balzsamot készítenek a levelekből, majd az üledéket adják el kereskedőknek, akik

¹⁴⁷ Vö. Hoppál 2011: 285–298.

¹⁴⁸ Lásd Melléklet: IV.1.1.; IV.1.2.; IV.1.3.

¹⁴⁹ Lásd Melléklet: IV.1.4.; IV.1.5.; IV.1.6.

¹⁵⁰ Lásd Melléklet: IV.1.8.; IV.1.9.

¹⁵¹ Lásd Melléklet: IV.2.1.; IV.2.2.; IV.2.3.; IV.2.4.

eljuttatják Kínába. Ilyenformán, a kínaiak által ismert termék csupán mellékterméke lenne egy sokkal kifinomultabb daqini balzsamnak.¹⁵²

Daqin produktumai között előkelő helyet kapnak a textilfélék. Ezek mind különleges és drága holmik, visszatérő motívum az aranyszál, aranyozott fonal használata. Jellemzői a színek gazdag kavalkádja, „sárga, fehér, fekete, zöld, bíbor, égővörös, sötétlila, aransárga, világoskék és füstössárga”, és a mintázat egyedisége, amely lehet madár, vadállat, ember, növény, fa, felhő stb. – mindezeknek csupán a képzelet szab határt.¹⁵³ A Daqinból ajándékként hozott „tüzes vászon” szépségéről költemény is szól.¹⁵⁴

A harmadik termékcsoporthoz a drágakövek, a smaragd (*munan* 木難), az opak üveg (*liuli* 琉璃), az üveg (*boli* 頗黎) – öt különböző színben, amelyek közül a vörös a legértékesebb –, a gyémánt (*jin'gang* 金鋼) és az úgynevezett *chequ* 車渠 drágakő jelennek meg.¹⁵⁵ A hosszabb szövegtörödékek a származási hely mellett további adatokat is szolgáltatnak a drágakövek eredetével vagy felhasználásával kapcsolatban. Képzelet szülte leírásokat (például a smaragd a *jinch* madár nyálából készül¹⁵⁶) és hihető beszámolókat egyaránt olvashatunk (például egy aranygyűrűbe helyezett gyémántkessel megmunkálható a jade¹⁵⁷). Ez a fajta részletesség szintén hiányzik a hivatalos történetírói munkákból annak ellenére is, hogy azok arányaiban jóval több textil- és drágakőfajtát sorolnak fel.

V. A szemelvények ötödik tematikus csoportja a hiedelmek és csodák, amelyek eredetként a kereskedők és utazók mendemondáit, esetenként valamiféle valóságmagból kiinduló mesét sejtethetjük. Az ilyen jellegű leírások a dinasztikus munkákban vagy teljességgel hiányoznak, vagy jóval visszafogottabban, esetleg realisztikusabb köntösbe bújtatva jelennek meg.¹⁵⁸ Éppen ezért ezek a szemelvények a Daqinról alkotott percepciók felvázolása szempontjából kiemelkedően fontosak. Visszatérő motívum, hogy a világ nyugati felét uraló Daqin „számos kincs”, temérdek arany, ezüst és jade országa. Kínával összehasonlítva elmondhatjuk, hogy a kínai krónikások szemében Daqin egyfelől megvalósította a kínaiak által áhított társadalmi rendet és ideális társadalmat, másfelől pedig mérhetetlenül, minden képzeletet felülmúlóan gazdagok is.¹⁵⁹

¹⁵² Lásd Melléklet: IV.2.5.; [IV.2.6.].

¹⁵³ Lásd Melléklet: IV.3.1.; [IV.3.2.]; IV.3.3.; [IV.3.5.].

¹⁵⁴ Lásd Melléklet: IV.3.6.

¹⁵⁵ Lásd Melléklet: IV.4.1.; IV.4.2.; IV.4.3.; IV.4.4.

¹⁵⁶ Lásd Melléklet: IV.4.5.

¹⁵⁷ Lásd Melléklet: IV.4.6.

¹⁵⁸ Vö. például *Hou Hanshu* 88. tükercs, amely a korábbi források nyomán a geográfiai ismeretek hiányát tükröző mitikus helyeket említ.

<https://ctext.org/hou-han-shu/xi-yu-zhuan/zh?filter=439253>

¹⁵⁹ Lásd Melléklet: V.1.; V.2.

A tőkhöz hasonlóan, aranyat termő aranymagok szintén a mérhetetlen gazdagság forrásai,¹⁶⁰ és a földből kinövő bárányok is az értékes gyapjú kiapadhatatlan forrásainak tűnnek.¹⁶¹ Szintén Daqin portékáinak páratlan értékét, földöntúli szépségét hivatott kiemelni az a hosszú, taoista ihletésű szövegrészlet, amely az állítólagos funani követ találkozását írja le Daqin királyával. A király silány-nak minősíti és visszautasítja az ajándékként felkínált kínai selymet, majd hosszasan dicséri országának portékáit. Bár a találkozás kétségtelenül a képzelet szüleménye, az abban leírt termékek párhuzamot mutatnak a produktumok között bemutatott termékekkel (például az aranyozott selymek), ami arra enged következtetni, hogy ezek a holmik Daqin termékeiként közismertek voltak.¹⁶²

IV. Összefoglalás

Ugyan a fent elemzett földrajzi és taoista értekezések, enciklopédiák, szútrák és egyéb iratok Daqin-leírásai műfaji sajátosságaikból kifolyólag nem feltétlenül rendelkeznek valós elemekkel, több ponton mégis párhuzamba állíthatók a hivatalos történetírói munkák vonatkozó fejezeteivel. Ezek az azonosságok részben arra utalhatnak, hogy ezekben a különböző műfajú és korú munkában egyaránt ismétlődő elemek lehettek a Daqinnel kapcsolatban legelterjedtebb, toposszá szilárdult részletek. Másrészt arra is utalhatnak, hogy a hivatalos történetíró krónikák egyfajta mérceként is funkcionáltak, amelyhez az egyéb műfajú források hasonlítani akartak, rendkívül hasonló narratívát eredményezve.¹⁶³ Ehhez illeszkedik, hogy az elemzett forrásokban a dinasztikus krónikákhoz hasonlóan a konfuciánus szemlélet szintén erőteljesen megmutatkozik, akárcsak a taoista elemek. Ezek közös vonása a békés, tökéletesen kormányzott társadalom propagálása, amely részben magyarázatot szolgál Daqin utópisztikus leírására is. Talán mindezzel összefüggésbe hozható, hogy egyes szemelvények a történeti munkákban foglaltak közül csupán a mitikus elemeket emelik ki (például a Gan Ying követség leírásából esetenként már csak a nehéz szívű utazó hosszú hajóútja maradt meg), általánosságban pedig a dinasztikus munkákban felvázoltnál túlzóbb, rendkívül utópisztikus képet festenek az országról. Ugyanakkor Daqin túlzó, pozitív bemutatása a *maior e longinquo reverentia*¹⁶⁴ általános

¹⁶⁰ Lásd Melléklet: V.4.

¹⁶¹ Lásd Melléklet: V.5.

¹⁶² Lásd Melléklet: V.9.

¹⁶³ Qiang 2018: 363.

¹⁶⁴ Tacitus: Annales 1.47.

felfogásával is magyarázható, ennek értelmében a távolság és elérhetetlenség is felértékelte a birodalmat.¹⁶⁵

A sinocentrikus világkép szintén egyértelműen megmutatkozik. Így például a daqiniek *hu* barbárként jelennek meg, még ha civilizáltságukat ki is emelik a források.¹⁶⁶ A Kínába küldött, a császár előtt hódoló daqini követségek szintén a sinocentrizmus példái. A történeti forrásokból ismeretlen vagy részletesebben, esetleg árnyaltabban lejegyzett követségek azonban új adaléknak tekinthetők, annak ellenére is, hogy egy részük – így a *Dongmingji*-ben foglaltak – feltehetőleg kitalációkként, de legalábbis nem a Római Birodalomhoz köthető információként értelmezhetők. A sinocentrikus világképnek látszólag egyedül a taoista ihletésű *Taiqing jingye shendanjing* idézett szövege mond némiképp ellent, amelyben Daqin királya lekezelően nyilatkozik a kínai selyem minőségéről.

A fentiekén túl további, az ismert Daqin-képet színesítő adalék is felfedezhető. Az enciklopédiaszerű felsorolások, a *Guangzhouji*, a *Nanyuezhi* vagy éppen a *Nanfang caomuzhuang* terméklistái részben a hivatalos történetírói kútfőkből ismert árukat, növényeket sorolnak föl. Lejegyzéseik azonban jóval részletesebbek, gyakran a későbbi, Perzsiához köthető szövegekben szó szerint megtalálható adatokat közölnek. Mindez O. J. Wolters feltételezése szerint azzal magyarázható, hogy Daqin a tárgyalt időszakban az egzotikumok és különlegességek származási helyének szimbólumává vált. Ezt a szerepet a VI–VIII. századtól Perzsia vette át.¹⁶⁷ Daqin ritka áruinak jelentőségét a világ hármasa (a buddhista szútrákban négyes) felosztása is alátámasztja, amely az országot „számos különlegesség” hazájának nevezi.

Ugyanakkor egyes művekben a Tang-kori (618–907) kútfők Daqin/Fulin-fejezeteire emlékeztető leírások is megjelennek, mint a *Nanzhou yiwuzhi* és a *Xuanzhongji* korallkitermelést közlő szemelvényei vagy a *Funan yiwuzhi* daqini aranyagról, valamint földből kinövő bárányról szóló legendái. D. D. Leslie és K. H. J. Gardiner szerint ezen újszerű adatok elsősorban Jin-kori (265–420) információkra vezethetők vissza. A III–V. században megélénkülő kapcsolatok ellenére azonban az új ismeretek nagy része nem tekinthető autentikusnak.¹⁶⁸ Továbbá, bár a Kínában feltárt római eredetű régészeti leletek valóban sűrűsödést mutatnak a fenti időszakban (különösen a IV. században), ezek feltehetőleg inkább szárazföldi, mintsem tengeri kapcsolatokra utalnak.¹⁶⁹

Az elemzett másodlagos források szerzőinek (amennyiben ismertek) társadalmi háttere is változatosabb, mint a hivatalos historiográfiai munkákat

¹⁶⁵ Bertuccioli 1997.

¹⁶⁶ Qiang 2018: 364.

¹⁶⁷ Wolters 1967: 41.

¹⁶⁸ Leslie–Gardiner 1996: 79.

¹⁶⁹ Vö. Hoppál et al. 2024.

császári parancsra összeállító, történetírói hivatalban dolgozó hivatalnokoké. A feltételezett auktorok között délkelet-ázsiai küldött, mint a *Waiguo zhuan* szerző Kang Tai; kormányzó, mint a *Nanzhou yiwuzhi*-t lejegyző Wan Zhen; taoista bölcselkedő, mint a *Xuanzhongji*-t író Guo Bu; valamint idegen származású buddhista szerzetes, mint a *Puyaojing*et fordító yuezhi Zhu Fahu is szerepel. Ugyanakkor e szerzők is csupán egy viszonylag szűk, írástudó rétegbe tartoznak, amely elsősorban a kínai társadalom felső rétegéhez köthető.

A VI. század előtt keletkezett, hivatalos történetírói munkákon kívüli források alapján tehát a Daqin egy sajátos (hellenisztikus) kulturális jegyekkel/műveltséggel rendelkező, nem egyértelműen körülhatárolható terület, amely – például a buddhista szútrákban – elsősorban a bactriai térséget jelöli. A fentiek alapján az elemzett forrásokban bemutatott Daqin egy rendkívül összetett, többértékű jelentéstartalommal rendelkező fogalom, amely a historiográfiai munkákból megismert Római Birodalom-képnél jóval szubjektívebb elképzeléseken alapul. Ugyanakkor e földrajzi értekezések, enciklopédiák és vallási iratok érzékeltetik a hivatalos, császári megrendelésre készült, gondosan megszerkesztett történetírói munkák tulajdonképpeni kánonjától eltérő elgondolásokat is. Ezáltal némiképp rávilágítanak arra, hogy egy, a mindenkori császárhoz közel álló, zárt közegen túl a kínai társadalom szélesebb (ám továbbra is elsősorban a felső, igen szűk) rétege milyen valós és valótlan információkkal, tévképzetekkel rendelkezhetett a Római Birodalommal kapcsolatban. Mindez párhuzamba állítható a Kína területén feltárt római vonatkozású régészeti leletekkel is, amelyek elemzése szintén indirekt, közvetítők egész sorát igénybe vevő, sporadikus, továbbá periodikusan változó mértékű és jellegű kapcsolati rendszert vázol fel a két birodalom között.¹⁷⁰

Melléklet

A hivatalos történelmi krónikákon kívüli irodalom Daqin szemelvényei
– tematikus rendszerezés szerint¹⁷¹

I. Földrajzi elhelyezkedés

I.1. *Shuijing zhu shi* 1.17. [<https://ctext.org/dictionary.pl?if=gb&id=568137>]

¹⁷⁰ Hoppál 2020; Hoppál et al. 2024.

¹⁷¹ Összehasonlítás végett, helyenként hivatalos történelmi krónikákból vett idézetek fordításait is közöljük, ezeknél a szemelvény sorszáma kapesos zárójelben szerepel (például: [IV.16.]).

Kang Tai *Funan zhuanja* írja: Jianatiaótól délnyugatra egy hatalmas öbölbe jutunk. Hozzávetőlegesen 700-800 *li* [290-330 kilométer] megtétele után elérjük a Zhihuli-folyó nagy torkolatát, amelyen átkelve, majd nyugat felé tartva eljutunk Daqinba.

康泰《扶南傳》曰：從迦那調洲西南入大灣。可七八百里，乃到枝扈黎大江口，度江逕¹⁷²西行，極大秦也。

1.2. *Taiping yulan* 771.5. [https://ctext.org/text.pl?node=399096&if=gb.]

A *Wushi waiguo zhuan* írja: Jianatiaótól nagy kereskedelmi hajón hét vitorlát bontva kedvező szelekkel egy hónap és néhány nap alatt eljutunk Qinbe, azaz Daqin országába.

《吳時外國傳》曰：從加那¹⁷³調州乘大伯舶，張七帆，時風一月餘日，乃入秦，大秦國也。

1.3. *Taiping yulan* 377.7. [https://ctext.org/dictionary.pl?if=gb&id=382112]

Xin Shi *Sanqin ji*-je írja: Dunhuangtól nyugat felé haladva el lehet jutni egészen Daqinba, amelytől egy tenger választ el. Ha [az utazó] szíve nincs tele aggodalommal, kedvező szelekkel akár húsz napnál is rövidebb idő alatt át lehet kelni. Ha [az utazó] szíve tele van aggodalommal, évek alatt sem tud átkelni.

辛氏《三秦記》曰：敦煌西盡大秦，隔海，心無憂，遇善風不經二十日得渡。心憂，數年不得渡。

1.4. *Taiping jinye shendanjing* 3.25047. [https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=666445#%E5%A4%AA%E6%B8%85%E9%87%91%E6%B6%B2%E7%A5%9E%E4%B8%B9%E7%B6%93%E5%8D%B7%E4%B8%8B]

Huli országától és Gunu-Sitiaótól (Jianatiao) délnyugatra egy hatalmas öbölbe lehet eljutni. 700-800 *li* [290-330 km] megtétele után egy nagy folyóhoz érünk, amely a Kunlun hegység északnyugati lejtőiből ered, majd délkelet felé haladva beleömlik a tengerbe. Ha a folyótorkolattól nyugat felé haladunk, Daqin hatalmas országa több mint tízezer *li* [kb. 4000 km] távolságra van. Ha öt-hatszáz ember befogadására képes nagy hajóra szállunk, hét vitorlát bontva kedvező szelekkel egy hónap alatt Daqinba érünk.

扈犁¹⁷⁴國、匈奴斯調西南入大灣中，七八百里，有大江源出崑崙西北，流東¹⁷⁵南，注大海。自江口西行，距大秦國萬餘里。乘大舶載五六百人，張七帆，時風一月乃到大秦國。

¹⁷² 逕 írásjegyváltozat: Yu 2013: 153.

¹⁷³ 那 hibás írásjegyváltozat a *Qinding Siku Quanshu* Zibu 11. Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

¹⁷⁴ 利 hibás írásjegyváltozat: Yu 2013: 162.

¹⁷⁵ 東 hibás írásjegyváltozat a *Zhengtong Daozang* 582 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

I.5. *Taiqing jinye shendanjing* 3.25048. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=666445#%E5%A4%AA%E6%B8%85%E9%87%91%E6%B6%B2%E7%A5%9E%E4%B8%B9%E7%B6%93%E5%8D%B7%E4%B8%8B>]

Daqin ország Gunu-Sitiaótól nyugatra helyezkedik el, több mint negyvenezer *li* [kb. 16 000 km] távolságra. Területe harmincezer négyzet-*li* [kb. 6000 km²], a legnagyobb ország a világon.

大秦國，在匈奴斯調西，可四萬餘里。地方三萬里，最大國也。

I.6. *Bowuzhi*, 1.2. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=230513>]

A Han-kori küldött, Zhang Qian átkelt a Nyugati-tengeren, és eljutott Daqinba. A Nyugati-tenger partján található a Kis Kunlun hegység, amely magassága tízezer *ren* [12 900 m], kerülete pedig 800 *li* [kb. 160 km²]. A Keleti-tenger hatalmas és végtelen, nem hallottunk olyanról, aki átkelt volna rajta.

漢使張騫渡西海，至大秦。西海之濱有小崑崙，高萬仞，方八百里。東海廣漫，未聞有渡者。

I.7. *Fayuan zhulin* 5.67. (T53n2122p0307b22–24) [https://cbetaonline.dila.edu.tw/en/T2122_005]

A *Hetu yuban* írja: [...] A Kunlun hegységtől keletre elérjük Daqin országot. Az emberek ott tíz *zhang* [kb. 23 m] magasak.

《河圖玉版》曰：[...] 從崑崙以東得大秦國。人長十丈。

I.8. *Chuxueji* 19.460. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=461164>]

A *Hetu longwen* írja: Longbo országban az emberek harminc *zhang* [69 m] magasak. Onnan keletre található Daqin országa, ott az emberek tíz *zhang* [23 m] magasak.

《河圖龍文》曰：龍伯國，人長三十丈。以東得大秦國，人長十丈。

I.9. *Naxian biqujing* (B) (T32n1670Bp0717c09–11) [https://cbetaonline.dila.edu.tw/en/T1670B_003]

A király mondta: Daqin [egyik államában] születtem, az ország neve Alisan. Naxian kérdezte: Alisan milyen messze van innen? A király válaszolt: Kétezer *yojanára* innen, ami nyolcvanezer *li*-nek [33 000 km] felel meg.

王言：我本生大秦國，國名阿荔散。那先問王：阿荔散去是間幾里。王言：去二千由旬，合八萬里。

II. A daqiniek jellemzői

II.1. *Tongdian* 193.13. [<https://ctext.org/tongdian/193/zh>]

A *Waiguotu* írja: Yuju-től északra van egy Daqin nevű ország. Népe igen magas, magasságuk egy *zhang* és öt-hat *chi* [kb. 3,5 m].

《外國圖》云：從隅巨北，有國名大秦。其種長大，身一¹⁷⁶丈¹⁷⁷五六尺。

II.2. *Fayuan zhulin* 5.67. (T53n2122p0308a01–2) [https://cbetaonline.dila.edu.tw/en/T2122_005]

A *Waiguotu* írja: A daqiniek egy *zhang* (kb. 2,31 m) és öt *chi* (közel 2 méter) magasak, majomszerű karjaik és hosszú törzsük van. Szeretnek tevegetni.

《外國圖》曰：大秦國人長一¹⁷⁸丈五尺，猿臂長脇¹⁷⁹，好騎駝。

II.3. *Taiqing jinye shendanjing* 3.25049. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=666445#%E5%A4%AA%E6%B8%85%E9%87%91%E6%B6%B2%E7%A5%9E%E4%B8%B9%E7%B6%93%E5%8D%B7%E4%B8%8B>]

[...] Daqin lakosainak bőre fehér, és egy *zhang*-nál [2,3 m] is magasabbak. Kinézetük fenséges és rendezett, viselkedésük a rítusoknak megfelelő, letisztult és nyugodt. Beszédük, temperamentumuk kifinomult, akár a felhők, kapcsolataik kiválóak és virágzók. Amikor Daqin királya váratlanul találkozott a kereskedővel, akinek a beszéde nem volt elegáns, mit sem tudott az írásokról, tetteit pedig pusztán a vagyon utáni sóvárgás motiválta, igencsak alávalónak találta, és kijelentette, hogy Zhou állam alattvalói mind ilyenformák. A régmúlt időkben Laozi, látva a Zhou-dinasztia hanyatlását, Daqinba ment, és megtérítette [népét], ezért nevezték Funan követét a Zhou-dinasztia alattvalójának.

[...] 又大秦人白易、長大出一丈者，形儀嚴整，舉以禮度，止則澄靜。言氣浚雲，交遊蔚挺。而忽見商旅之夫，言無異音，不知經綸，進趣唯貪貨賄，大秦王是益賤之盡，言周國之人，皆當然也。昔老君以周衰將入化大秦，故號扶南使者，為周人矣。

¹⁷⁶ Az 一 írásjegy a mondat értelmezését elősegítendő lett beszúrva.

¹⁷⁷ Yu (2013: 188) értelmezésében a 丈 írásjegy helyett a 長 írásjegynek kellene a szövegben állnia.

¹⁷⁸ Az 一 írásjegy hiányzik a Taishō kiadásból, de megtalálható Yu szövegkiadásában (Yu 2013: 189).

¹⁷⁹ 脅 írásjegyváltozat: Yu 2013: 189.

II.4. *Beitang shuchao* 129.556. [https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=220897]

A *Wushi waiguo zhuan* írja: Daqin lakosai mindannyian nadrágot, rövid kabátot és övet hordanak.

《吳時外國傳》云：大秦國人，皆著¹⁸⁰褲¹⁸¹褶、絡帶。

II.5. *Shiji zhengyi* 123. [https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=73729]

Kang Tai *Waiguo zhuanja* írja: Az országuk [Daqin] városai zöldeskék kristály alapokra épültek, falai pedig ötszínű kristályból készültek. Népe sokféle mesterséghez ért, az ezüstöt arannyá tudják változtatni. A piacokon, illetve a kereskedelem során arany- és ezüstpénzt használnak.

康氏《外國傳》云：其國城郭皆青水精為〔礎〕，及五色水精為壁。人民多巧，能化銀為金。國土市買皆金銀錢。

II.6. *Taiping yulan* 377.7. [https://ctext.org/taiping-yulan/377/zh]

A nemesek és a közemberek bölcsek és jellemük egyenes. A férfiak és a nők egyaránt egy *zhang* [2,3 m] magasak, kinézetük előnyös és arányos. Az ország uralkodója, ha a szelek és esők nem harmonikusak [azaz természeti katasztrófák esetén], lemond, és átadja a kormányzást egy bölcsebb embernek.

士人賢直。男女皆長一丈，端正。國主風雨不和，則讓賢而治之。

II.7. *Taiqing jinye shendanjing* 3.25048. [https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=666445#%E5%A4%AA%E6%B8%85%E9%87%91%E6%B6%B2%E7%A5%9E%E4%B8%B9%E7%B6%93%E5%8D%B7%E4%B8%8B.]

A közemberek és a nemesek kinézete méltóságteljes és szép, az utakat megtöltik a szerzetesi kendőt viselők. A szokásaik olyanok, mint chang'aniaké. Ebből az országból ered a nagy Dao (Út). Beszélnek az üresség metafizikai fogalmáról és más csodálatos dolgokról. Érvelésük egyedi, különbözik a Középső Birodalom népétől, akiknek minden kijelentése ostoba beszéd. Nagyszámban élnek ott taoisták, akik az ősi szokásokat gyakorolják. Tiltott a rabszolgák tartása, a mennyei császár maga szántja a földet, a császárné pedig a saját kezével szed eperfaleveleket, és sző selymet. A [császár a] Dao által kormányozza a népet, és a nép az igazságosságnak megfelelően látja a dolgokat. Nem alkalmaznak kínzást és kard általi kivégzést. A nép békés és kiegyensúlyozott, a legtöbben hosszú életet élnek. Az éghajlat hűvös, se nem túl forró, se nem túl fagyos. Az írástudók és a közrendűek szerények és udvariasak, az országban nincsenek gonosztevők. A Dao ereje alkotta a nemes emberek eme távoli és titokzatos földjét, ahol megnyilvánulnak a bűnről és áldásról szóló törvények és tanítások,

¹⁸⁰ 着 írásjegyváltozat: Yu 2013: 154.

¹⁸¹ 袴 írásjegyváltozat: Yu 2013: 154.

amelyek biztosítják, hogy a tízezer dologban megmutatkozzon [a Dao] átalakító ereje. Daqin országából eredően tisztelik az emberek a Dao-t, és terjesztik minden irányba, ahogyan Laozi távozott a hullámozó sivatagba, hogy megtérítse az északi és nyugati nomádokat (*hu*).

人士煒燁¹⁸²，角巾塞路。風俗如長安人。此國是大道之所出，談虛說妙，脣理絕殊，非中國諸人輩。作一云妄語也。道士比肩，有上古之風。不畜奴婢，雖天王王婦猶躬耕籍田，親自拘桑織經。以道使人，人以義觀。不用刑辟刀刃戮罰。人民溫睦，皆多壽考。水土清涼¹⁸³，不寒不熱。土庶推讓，國無凶人。斯道氣所陶君子之奧丘，顯罪福之科教，令萬品奉其化也，始於大秦。國人宗道以示八遐矣，亦如老君入流沙化胡也。

II.8. *Naxian biqujing* (B) (T32n1670Bp0705a29-b02) [https://cbetaonline.dila.edu.tw/en/T1670B_001]

[Az az ember] jelenleg északon, Daqin [egyik vazallus] államában tartózkodik. Az ország neve Shejie, és van ott egy régi királyi palota. Az országon belül és kívül is béke honol, népe mind jószágos. Városaiból mind a négy irányba utak vezetnek.

今在北方大秦國。國名舍竭，古王之宮。其國中外安隱，人民皆善。其城四方皆復道行。

III. Daqin városai és épületei

III.1. *Tai ping yulan* 767.2. [<https://ctext.org/text.pl?node=398813&if=gb&re-map=gb>]

A *Wushi waiguo zhuan* írja: Daqinban a tetőcserepek kristályból vannak.

《吴时外国传》曰：大秦国以水精为瓦。

III.2. *Tai ping yulan* 181.4. [<https://ctext.org/text.pl?node=372966&if=gb>]

A *Guangzhi* írja: Daqinban zöldeskék kristályból készülnek a házak.

《廣志》曰：大秦國以青水精為屋。

III.3. *Taiqing jinye shendanjing* 3.25048. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=666445#%E5%A4%AA%E6%B8%85%E9%87%91%E6%B6%B2%E7%A5%9E%E4%B8%B9%E7%B6%93%E5%8D%B7%E4%B8%8B>]

¹⁸² 偉燦 hibás írásjegyváltozatok a *Zhengtong Daozang* 582 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

¹⁸³ 凍 hibás írásjegyváltozat a *Zhengtong Daozang* 582 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

A tenger felől egy hatalmas folyót átszelve, több, mint hétezer *li* [2900 km] megtétele után megérkezünk abba az országba (Daqin). Az égalatti kincsei mind onnan származnak. A házak kisebb oszlopai és a tetőgerendák mind korallból vannak, falaik színes üvegből, a lépcsők pedig kristályból.

從海濟入大江，七千餘里，乃到其國。天下珍寶所出。家居皆以珊瑚為棧¹⁸⁴，瑠璃¹⁸⁶為牆壁，水精為階¹⁸⁷。

III.4. *Gezhi jingyuan* 20.14. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=79521>]
A *Wu[shi] waiguo zhuan* írja: A daqini királyi palota tetőcserepei kristályból vannak.

《吳外國傳》：大秦國王宮殿水晶為瓦。

III.5. *Shiji zhengyi* 123. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=73729>]
Wan Zhen *Nanzhou zhi*-je azt írja, hogy az ország (Daqin) előkelő házainak oszlopai korallból, falaik színes üvegből, alapzataik pedig kristályból készülnek. 萬震《南州志》云：大家屋舍以珊瑚為柱，琉璃為牆壁，水精為礎。

[III.6.] *Hou Hanshu* 88.2919. [<https://ctext.org/hou-han-shu/xi-yu-zhuan/zhs>]
A paloták és épületek oszlopai kristályból vannak; az evőeszközök szintúgy [kristályból készülnek].

宮室皆以水精為柱，食器亦然。

[III.7.] *Sanguozhi* 30.861. [<https://ctext.org/text.pl?node=603372&if=gb>]
Kristályból készítik a paloták oszlopait és más eszközöket is.

以水晶¹⁸⁸作宮柱及器物。

[III.8.] *Jinshu* 97.2544. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=282778>]
Valamennyi háznak a földem- és tartógerendái korallból, falai színes üvegből, alapzatai pedig kristályból készülnek.

屋宇皆以珊瑚為棧，琉璃為牆壁，水精為柱礎。

¹⁸⁴ A nyomtatott szövegváltozatokban egy írásjegyvariáns található, amelyben az írásjegy jobb felső része 公-ként van írva. Mivel ez a változat nem található meg a modern írásjegykészletekben, jelen cikkben a fent alkalmazott variánssal jelöljük, míg például: Yu-nél egy " áll a helyén (Yu 2013: 194).

¹⁸⁵ 稅櫺 hibás írásjegyváltozatok a *Zhengtong Daozang* 582 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

¹⁸⁶ 琉 hibás írásjegyváltozat a *Zhengtong Daozang* 582 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

¹⁸⁷ 紀 hibás írásjegyváltozat a *Zhengtong Daozang* 582 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

¹⁸⁸ 精 hibás írásjegyváltozat a *Wuyingdian Ershiwu shi* Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

IV. Daqin produktumai

IV.1.1. *Taiping yulan* 971.7. [<https://ctext.org/text.pl?node=413058&if=gb&re-map=gb>]

A *Wushi waiguo zhi* írja: Daqinban terem datolya, mogyoró és dió.

《吳時外國志》曰：大秦有棗、柰[榛]、胡桃。

IV.1.2. *Taiping yulan* 975.6. [<https://ctext.org/text.pl?node=413479&if=gb>]

A *Wushi waiguo zhi* írja: Daqinban terem a lótuszgyökér, és számos más gyümölcs.

《吳時外國志》曰：大秦國有蓮藕、雜果。

IV.1.3. *Zhenglei bencao* 13.41. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=742710>]

A *Guangzhou ji* azt írja, hogy ez a perzsa szilfafajta (*wuyi*) Daqinból származik.

《廣州記》云：生大秦國，是波斯蕪荑也。

IV.1.4. *Nanfang caomuzhuang* 3.14. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=86339>]

A *silao* bambusz. Ha a kérge vékony, és sok lyuk található rajta, a legnagyobbak átmérője sem haladja meg a két *cunt* [4,6 cm]. Ha a kérge durva és érdes, átdöfi a rinocérosz vagy az elefánt bőrét is, élesebb, mint a vas. Daqinból származik. 筍竹。皮薄而空多，大者徑不過二寸。皮麓澁，以鏑犀象，利勝於鐵。出大秦。

IV.1.5. *Nanfang caomuzhuang* 2.10. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=373306>]

A *baomu* (növény) a kínai mocsárciprus mellett nő, mint parazitanövény. Rendkívül lágy és puha, késsel vagy fűrésszel könnyen elvágható. Amíg nedves, lábbelit lehet készíteni belőle, olyan könnyedén, mintha csak dinnyét hámoznánk. Ha kiszárad, kemény lesz, és nem lehet feldolgozni. [...] Funanból és Daqin országaiból származik. A Taikang uralkodói éra hatodik évében [i.sz. 285) Funan adóként felajánlott [Kínának] száz pár [*baomu* lábbelit].

抱木生於水松之旁，若寄生然。極柔弱，不勝刀鋸。乘濕時，剗而為履，易如削瓜。既乾則韌不可理也。[...] 出扶南、大秦諸國。泰康六年，扶南貢百雙。

IV.1.6. *Nanfang caomuzhuang* 1.1. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=120160>]

A *yeximing* (*Jasminum officinale*) és a *moli* (*Jasminum sambac*) virágokat az északi és nyugati barbárok (*hu*) hozták a Nyugati Országból, és telepítették ide a Déli-tengerek vidékére. A déliek kedvelik az illatát, és egymással versengve termesztik. Lu Jia *Nanyue xingji* című műve írja: Nanyue (Déli Yue) területén az öt gabona íztelen, a száz virág nem illatos. Ez a két virágfajta különösen illatos, mivel az északi és nyugati barbárok (*hu*) országából származnak, és nem változtak meg a helyi víznek és talajnak megfelelően. Nem igaz tehát rájuk a mondás, hogy „a mandarin [ehetetlen] vadcitrommá válik északon” [azaz, a dolgok a körülmények hatására megváltoznak]. Az ottani nők színes selyemszálat fűznek a virág közepébe, és fejdíszként viselik.

耶悉茗花、末利花皆胡人自西國移植於南海。南人憐其芳香，競植之。陸賈《南越行紀》曰：“南越之境，五穀無味，百花不香。此二花特芳香者，緣自胡國移至，不隨水土而變，與夫橘北為枳異矣。”彼之女子以彩絲穿花心以為首飾。

IV.1.7. *Nanfang caomuzhuang* 2.8. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=373306>]

A *zhijia* („köröm”) virág (henna; *Lawsonia inermis*) 5-6 *chi* [1,2-1,4 m] magas fákon terem. [A fa] ágai puhák és gyengék, a levelei olyanok, mint a zsenge szilfáé. Virágai hófehérek, mint a *yeximing* és a *moli* (jázmin) virágok, illata azonban különbözik azokétól. Szintén az északi és nyugati nomádok (*hu*) telepítették át Daqin országból a Déli-tenger vidékére. Virágai kivételesen aprók és finomak, akkorák, mint egy-egy fél rizsszem. Az ottani lakosok többnyire a ruháik gallérjába vagy a ruhaujjakba hajtogatják őket, hogy kihasználják az illatukat. Úgy is nevezik, hogy *sanmo* virág.

指甲花，其樹高五六尺，枝條柔弱，葉如嫩榆。與耶悉茗、末利花皆雪白，而香不相上下。亦胡人自大秦國移植于南海。而此花極繁細，纔如半米粒許。彼人多折置襟袖間，蓋資其芬馥爾。一名散沫花。

IV.1.8. *Shishuo xinyu jianshu* 30.1035. [<https://ehipassa.org/classic/shuo/30/>]

A *Nanzhou yiwuzhi* azt írja, hogy a korall Daqinban nő. A Kiáradó-tengeren (Zhanghai) van egy sziget, 700-800 *li* [290-330 km] távolságra az országtól, amelynek neve Korallfa-sziget. Ott, a tenger mélyén hatalmas sziklák fekszenek, a víz pedig húsz *zhang*nál [kb. 46 m] is mélyebb. A korall ezeken a sziklákon nő. Kezdetben fehér és gombaszerűen puha. A daqiniek hatalmas hajókon, vas-hálókkel felszerelve érkeznek, és a hálót a vízbe merítik. Egy év elteltével a korall keresztülnő a hálószerkezen. Színe még sárga, az ágak keresztezik egymást, és elérhetik a három-négy *chi* [69–92 cm] magasságot. A legnagyobbak

törzse akár több mint egy *chi* [23 cm] átmérőjű is lehet. Három év múltán, amikor a korallok színe vörössé válik, vaslapáttal elmetszik a gyökereiket, a vashálókat a hajókhoz erősítik, majd csörlőkkel kiemelik azokat, és a hajókba helyezik. Később a kívánt formára vágják és faragják [a korallokat]. Ha azonban túl sok idő telik el a korallok felszínre hozatala és feldolgozása között, azok könnyen kiszáradnak, és megtelnek kukacokkal. A nagyobb példányokat a király kincseskamrájába szállítják, míg a kisebbeket eladják.

《南州異物志》曰：珊瑚生大秦國，有洲在漲海中，距其國七八百里，名珊瑚樹洲。底有盤石，水深二十餘丈，珊瑚生於石上。初生白，軟弱似菌。國人乘大船，載鐵網，先沒在水下。一年便生網目中，其色尚黃，枝柯交錯，高三四尺，大者圍尺餘。三年色赤，便以鐵鈔發其根，繫鐵網於船，絞車舉網，還，裁鑿恣意所作。若過時不鑿，便枯索蟲蠱。其大者輸之王府，細者賣之

IV.1.9. *Taiping yulan* 807.5. [<https://ctext.org/text.pl?node=401013&if=gb>]

A *Xuan zhong ji* írja: A korall Daqinból származik. A Nyugati-tengerben, a vízben található sziklákon nőnek. Kezdetben fehérek, majd az első évben sárgává, a harmadikban vörössé változnak, a negyedik évben azonban férgek eledeleivé lesznek, és elbomlanak.

《玄中記》曰：珊瑚出大秦。西海中生水中石上。初生白，一年黃，三年赤，四年蟲食敗。

IV.1.10. *Nanfang caomuzhuang* 3.13. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=86339>]

A cédrátcitrom (*gouyuanzi*) alakra akár a dinnye, a héja a narancséhoz hasonlít, de aranyszínű. Az északi és nyugati nomádok (*hu*) nagy becsben tartják. Rendkívül illatos, belül húsos és fehér, mint a retek. [...] A Taikang uralkodói éra ötödik évében [i. sz. 284] Daqin adóként felajánlott [Kínának] tízkorsónyit.

鉤緣子，形如瓜，皮似橙而金色。胡人重之。極芬香，肉甚厚，白如蘆葍。[...]泰康五年，大秦貢十缶。

IV.2.1. *Taiping yulan* 982.2. [<https://ctext.org/text.pl?node=413967&if=gb>]

A *Guangzhi* írja: A tömjén (*jiliu*) Jiaozhou-ból ered. Továbbá, Daqin tengerparti lakosai összegyűjtik, és kereskedőknek adják el gabonáért cserébe. Ha nincs rá vevő, maguk fogyasztják el.

《廣志》曰：寄六¹⁸⁹出交州。又，大秦海邊人，採¹⁹⁰與賈人易穀。若無賈人，取食之。

IV.2.2. Nanfang caomuzhuang 2.7. [https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=373306]

A *xunlu* illatanyag (tömjén) Daqinból ered. A tengerparton nő egy nagy fa; ágai és levelei éppen olyanok, mint a régi fenyőké. A homokon nő, és a nyár legforróbb időszakában a gyantája kifolyik a homokra, ahonnan összegyűjtik.

薰陸香出大秦。在海邊有大樹，枝葉正如古松。生於沙中，盛夏樹膠流出沙上，方採之。

IV.2.3. Zhenglei bencao 12.90. [https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=642020]

A *Nanfang caomu zhuang* szerint a tömjén (*xunlu*) Daqinból származik. A fa [amelyen terem] a tengerparton nő; a nyár derekán a fából gyanta folyik ki a homokra. Az *yi* barbárok felszedik, és kereskedőknek adják el. A *ruxiang* szintén a tömjénnek egy fajtája.

《南方草木狀》如薰陸出大秦國。其木生於海邊沙上，盛夏木膠出沙上。夷人取得，賣與賈客。乳香亦其類也。

IV.2.4. Bencao gangmu 34.113. [https://zh.wikisource.org/zh-hant/%E6%AC%BD%E5%AE%9A%E5%8F%A4%E4%BB%8A%E5%9C%96%E6%9B%B8%E9%9B%86%E6%88%90/%E5%8D%9A%E7%89%A9%E5%BD%99%E7%B7%A8/%E8%8D%89%E6%9C%A8%E5%85%B8-%E7%AC%AC316%E5%8D%B7]

A *Nanfang yiwuzhi* szerint a tömjén (*xunlu*) Daqinból származik. A tengerparton nő egy nagy fa, ágai és levelei pont olyanok, mint a régi fenyőké. A fa a homokban nő. A nyár derekán a fából gyanta folyik ki a homokra, olyan a kinézete, mint a barackfa gyantája. A barbárok felszedik, s kereskedőknek adják el. Amit pedig nem vesznek meg, maguk fogyasztják el.

按《南方異物志》云：薰陸出大秦國。在海邊有大樹，枝葉正如古松。生於沙中。盛夏木膠流出沙上，狀如桃膠。夷人採¹⁹¹取，賣於商賈。無賣則自食之。

¹⁸⁹ Ez az idézet a Taiping yulan 982.2. 薰陸 fejezetében található számos olyan más szöveg között, amelyek konkrétan említik a 薰陸 kifejezést. Ezen túl Yu (2013: 177) is azonosítja a 寄六 és 薰陸 írásjegyek jelentését. Ezek alapján a jelen cikk írói is így értelmezik a szövegrészt.

¹⁹⁰ 彩: téves írásjegy a *Qinding Sikü Quanshu* Zibu 11 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

¹⁹¹ 采 téves írásjegy a *Qinding Gujin Tushu Jicheng* Bowu Huibian online elérhető szövegváltozatban.

IV.2.5. *Taiping yulan* 982.1. [<https://ctext.org/text.pl?node=413956&if=gb>]

A *Guangzhi* írja: A storax (*suhe*) Daqinból származik. Egyesek azt mondják, hogy a storaxot a helyi lakosok szedik le, kipréselik a levét, és illatos balzsamot készítenek belőle, az üledékét pedig kereskedőknek adják el. Mások azt mondják, hogy többféle illatos növényből készítik pörköléssel, tehát nem egyetlen természetes növényfajtaból készül.

《廣志》曰：蘇合出大秦。或云：蘇合，國人採之，釜其汁，以為香膏，賣滓與賈客。或云：合諸香草，煎為蘇合，非自然一種也。

[IV.2.6.] *Liangshu* 54.798. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=26343>]

A storaxot különféle illatos növény levének keverékéből főzik, tehát nem egyetlen természetes növényfajtaból készül. Azt is mondják mások, hogy Daqin lakosai leszedik a storaxot, előbb kipréselik a levét, és illatos balzsamot készítenek belőle, majd az üledékét adják el a kereskedőknek. Így tehát közvetítéssel, kézen-közön jut el Kínába, és már nem túl illatos.

蘇合是合諸香汁煎之，非自然一物也。又云大秦人採蘇合，先笮其汁以為香膏，乃賣其滓與諸國賈人。是以展轉來達中國，不大香也。

IV.2.7. *Taiping yulan* 982.6. [<https://ctext.org/text.pl?node=414038&if=gb>]

A *Guangzhi* írja: A *midie* [rozmaryn] a Nyugati tenger vidékéről származik.

《廣志》曰：迷迭，出西海中。

IV.2.8. *Bencao gangmu* 14.53. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=327#%E8%8D%89%E4%B9%8B%E4%B8%89%E8%8A%B3%E8%8D%89%E9%A1%9E%E4%BA%94%E5%8D%81%E5%85%AD%E7%A8%AE%E5%85%9C%E7%B4%8D%E9%A6%99>]

A *douna* illatanyagról [*dounaxiang* növényről] [...] a *Guangzhi* azt írja, hogy a Nyugati-tengerről és Piao ország [a mai Burma területén] hegyeiből származik.

兜¹⁹²納香 (...) 《廣志》云：出西海，剽¹⁹³國諸山。

IV.3.1. *Taiping yulan* 816.4. [<https://ctext.org/text.pl?node=401829&if=gb>]

A *Wushi waiguo zhuan* írja: Daqin és India az aranyszállal hímzett *zhicheng* textilek származási országai.

《吳時外¹⁹⁴國傳》曰：大秦國、天竺國，皆出金縷織成。

¹⁹² 兜 írásjegyváltozat: Yu 2013: 178.

¹⁹³ Vö. Yu 2013: 178, 565. lábjegyzet: 剽 hibás írásjegyváltozata a 剽 írásjegynek.

¹⁹⁴ 魏 helytelen írásjegy a *Taiping yulan* 816.4. szövegváltozatban.

[IV.3.2.] *Hou Hanshu* 88.2919. [<https://ctext.org/hou-han-shu/xi-yu-zhuan/zhs>]

[...] aranszálú hímzések, *zhicheng* textilek, aranyozott fonalból szőtt szőnyegek, színes damaszt selymek.

[...] 刺金縷繡、織成、金縷罽、雜色綾。

IV.3.3. *Beitang shuchao* 134.588. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=371919>]

Az *Weilüe* szerint, Daqinban vad selyemhernyó gubójából is szőnek *qusou* szőnyeget, nem csak gyapjúból. Hat-hét *cun* [14-16 cm] hosszúságú, különböző színű gyapjúfonalakkal egymás után beleszőnek madarakat, vadállatokat, emberalakokat, növényeket, fákat vagy úszó felhőket ábrázoló mintákat; a különleges és változatos [mintáknak] csak a képzelet szab határt. Vannak rajtuk a távolba tekintő papagájok, [amelyek] olyanok, mintha repülnének. A Chen szövegkiadás az *Yiwuzhi*-t idézi, ahol tizenkét írásjegy helyett – onnan, hogy „nem csak” addig, hogy „egymás után” – az a szöveg áll, hogy: „beleszőnek több vadállat [szőréből font] öt különböző színű gyapjúfonalat”. A szöveg többi része megegyezik a jelen változattal.

《魏略》大秦國以野繭織成氍毹，非獨以羊毛為織。具以五色毛六七寸中屈採相次，為鳥、獸、人物、草木、雲氣，千奇萬變，唯意所作。上有鸞鵠¹⁹⁵遠望，軒軒若飛。 [...] 陳本則改引《異物志》。“非獨”至“相次”二十字作“以群獸五色毛雜之”，餘與本鈔同。

[IV.3.4.] *Sanguozhi* 30.861. [<https://ctext.org/text.pl?node=603372&if=gb>]

Daqinban nagy számban található [...] tízféle *qusou* szőnyeg: sárga, fehér, fekete, zöld, bíbor, égővörös, sötétlila, aransárga, világoskék és sötétsárga.

大秦多 [...] 黃、白、黑、綠、紫、紅絳、紺、金黃、縹、留黃、十種氍毹 (...)

IV.3.5. *Yiwen leiju* 85.1304. [<https://ctext.org/text.pl?node=549081&if=gb>]

A Jin-kori [költő], Yin Ju *Qibu fu* (*Óda a különleges vászonról*) című verse így hangzik: A Taikang uralkodói korszak második évében [i. sz. 281.] a dél pacifikálásával megbízott tábornok, Guangzhou kormányzója, Teng herceg délen állomásozott. Szerény személyem alacsonyabb hivatalt kapott nála. Váratlanul követek érkeztek Daqinból, hogy felajánlják kincseiket császárunknak, s áthaladtak prefektúránkon. Temérdek kincseik szépségesek voltak, de mind közül kitűnt a tüzes vászon. Dicséretére ódát írtam, mely így hangzik:

¹⁹⁵ A Chen-verzióban ezek az írásjegyváltozatok szerepelnek: 鸞鵠.

Végtelen puszták idegen országai közt,
 Hírneve egynek van csupán, s az Daqin.
 Császáruk felé fordulva, örömmel cserélik le szokásaikat,
 Tolmácsok hadától kísérve udvarunkba sietnek.
 Felajánlják legcsodásabb, helyi portékáikat,
 Fenséges császáruk dicsfényében megfürödnek.
 Eme vászon páratlan szépsége,
 Benne nap sugarának ékessége,
 Képzetet felülmúl különlegessége,
 Furcsa, szemnek idegen egyedisége.

晉殷巨《奇布賦》曰：惟泰康二年，安南將軍、廣州牧、騰侯，作鎮南方，余時承乏，忝備下僚。俄而大秦國奉獻琛，來經于州。眾寶既麗，火布尤奇。乃作賦曰：

伊荒服之外國，逮大秦以為名，
 仰皇風而悅化，超重譯而來庭，
 貢方物之綺麗，亦受氣於妙靈，
 美斯布之出類，稟¹⁹⁶太陽之純精，
 越常品乎意外，獨詭異而特生。

IV.4.1. *Yiwen leiju* 84.1297. [<https://ctext.org/text.pl?node=548842&if=gb>]

A *Guangzhi* szerint a színes [opak] üveg Huangzhi, Sitiao, Daqin és Rinan országaiból származik.

《廣志》曰：瑠璃出黃支、斯調、大秦、日南諸國。

IV.4.2. *Yiwen leiju* 84.1297. [<https://ctext.org/text.pl?node=548854&if=gb>]

A *Guangzhi* szerint a *chequ* (drágakő) Daqinból és a Nyugati Régió országaiból származik.

《廣志》曰：車渠出大秦國，及西域諸國。

IV.4.3. *Taiping yulan* 808.6. [<https://ctext.org/text.pl?node=401148&if=gb>]

A *Xuan zhong ji* írja: Daqinban öt különböző színű üveg van. A vörös a legértékesebb.

《玄中記》曰：大秦國有五色頗黎，紅色最貴。

¹⁹⁶ 稟 hibás írásjegyváltozat a *Qinding Siku Quanshu* Zibu 11 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

¹⁹⁷ 琉 hibás írásjegyváltozat a *Qinding Siku Quanshu* Zibu 11 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

IV.4.4. *Taiping yulan* 809.3. [[https://zh.wikisource.org/wiki/%E5%A4%AA%E5%B9%B3%E5%BE%A1%E8%A6%BD_\(%E5%9B%9B%E5%BA%AB%E5%85%A8%E6%9B%B8%E6%9C%AC\)/%E5%8D%B70809](https://zh.wikisource.org/wiki/%E5%A4%AA%E5%B9%B3%E5%BE%A1%E8%A6%BD_(%E5%9B%9B%E5%BA%AB%E5%85%A8%E6%9B%B8%E6%9C%AC)/%E5%8D%B70809)]

A *Xuan zhong ji* írja: A *munan* (drágakő) Daqinból származik.

《玄中記》曰：木難出¹⁹⁸大秦。

IV.4.5. *Taiping yulan* 809.3. [[https://zh.wikisource.org/wiki/%E5%A4%AA%E5%B9%B3%E5%BE%A1%E8%A6%BD_\(%E5%9B%9B%E5%BA%AB%E5%85%A8%E6%9B%B8%E6%9C%AC\)/%E5%8D%B70809](https://zh.wikisource.org/wiki/%E5%A4%AA%E5%B9%B3%E5%BE%A1%E8%A6%BD_(%E5%9B%9B%E5%BA%AB%E5%85%A8%E6%9B%B8%E6%9C%AC)/%E5%8D%B70809)]

A *Nanyue zhi* írja: A *munan* (drágakő) egy jádezőld színű gyöngy, amely a *jinch*i madár [„aranszárnyú madár”, i.e. garuda] nyálából készül. Daqin lakosai nagy becsben tartják.

《南越志》曰：木難，金翅鳥口結沫所成，碧色珠也。大秦土人珍之。

IV.4.6. *Taiping yulan* 813.8. [<https://ctext.org/text.pl?node=401546&if=gb>]

A *Xuan zhong ji* írja: A gyémánt (*jin'gang*) Tianzhuból (Indiából) és Daqinból ered. Jádevágó késnek (*xiao yu dao*) is nevezik. Úgy metszi el a jádét, akár a vaskés a fát. A legnagyobb példányok akár egy *chi*-nél [23 cm] is hosszabbak lehetnek, míg a legkisebbek rizsszem nagyságúak. Amikor a jádét akarjuk megmunkálni, egy nagy méretű aranygyűrűt kell készítenünk, amelyet az ujjunkra húzunk. A hátoldalát [domború oldalát] felnyitjuk, hold alakúra, majd belehelyezzük a jádevágó kést a gyűrűbe, így lehet faragni vele a jádét.

《玄中記》曰：金鋼出天竺大秦國，一名削玉刀。削玉如鐵刀削木¹⁹⁹。大者長尺許，小者如稻米。欲刻玉時，當作大金環²⁰⁰，着²⁰¹手指。開其背如月²⁰²，以割玉刀內環²⁰³中，以刻玉。

IV.4.7. *Taiping yulan* 808.6. [<https://ctext.org/text.pl?node=401154&if=gb>]

A *Guangzhi* írja: A kristály Daqinból és Huangzhiből származik.

《廣志》曰：水精出大秦、黃支國。

¹⁹⁸ A Yu által közölt szövegváltozat ezen a helyen tartalmazza a 於 írásjegyet is, amely pontosítja, de lényegében nem változtatja meg a szöveg jelentését (Yu 2013: 187).

¹⁹⁹ A Yu által közölt szövegváltozatban hiányzik a 木 ('fa') írásjegy (Yu 2013: 187).

²⁰⁰ 環 hibás írásjegyváltozat a *Qinding Siku Quanshu* Zibu 11 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

²⁰¹ 著 hibás írásjegyváltozat a *Qinding Siku Quanshu* Zibu 11 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

²⁰² A 開其背如月 („a hátoldalát felnyitjuk holdalakúra”) írásjegyek hiányoznak a Yu által közölt szövegváltozathoz, helyettük a 間 („közé”) írásjegy szerepel (Yu 2013: 187).

²⁰³ 環 írásjegyváltozat: Yu 2013: 187.

IV.4.8. *Zhenglei bencao* 3.81. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=216419>]

A perzsa timsóról a *Guangzhou ji* azt írja, hogy Daqinból származik.
波斯白礬《廣州記》云：出大秦國。

IV.4.9. *Beitang shuchao* 136.600. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=698905>]

Az aranygyűrűk Daqinból származnak. A *Xuan zhong ji* írja: Tianzhuból (India) és Daqinból származnak az aranygyűrűk.
大秦出金環。《玄中記》曰：天竺大秦國出金指環。

IV.5. *Nanfang caomuzhuang* 2.9. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=373306>]

A mézillatú papír (*mixiangzhi*) a mézillatú fa (*mixiang shu*) kérgéből és leveléből készül. Kissé barnás színű, és olyan a mintázata, mint a halikra. Rendkívül illatos, ugyanakkor kemény és tartós; ha vízbe áztatjuk, nem szívja magába, és nem foszlik szét. A Taikang uralkodói éra ötödik évében [i. sz. 284] Daqin harmincezer darabot ajánlott föl [a trónnak]. A császár tízezer darabot Du Yu-nek, a déli tartományok legfőbb generálisának, Danyang hercegének ajándékozott, hogy megírhasa *Chunqiu shili* és *Jingzhuan jijie* című munkáit. Yu azonban meghalt, mielőtt az ajándék megérkezett volna.

蜜香紙，以蜜香樹皮、葉作之。微褐色，有紋如魚子。極香而堅韌，水漬之不潰爛。泰康五年，大秦獻三萬幅，常²⁰⁴以萬幅賜鎮南大將軍當陽侯杜預，令寫所撰《春秋釋例》及《經傳集解》以進。未至而預卒。

V. Hiedelmek és csodák

V.1. *Shiji zhengyi* 123. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=73729>]

Kang Tai *Guo zhuanja* írja: Külföldön úgy tartják, hogy az Ég alatt (a világon) három „számtalan dolog” létezik: a Középső Birodalom a „számtalan ember”, Daqin a „számtalan kincs”, míg a *yuezhi*-k (a Kushán Birodalom) a „számtalan ló” hazája.

康泰²⁰⁵ 《國傳》云：外國稱，天下有三衆，中國為人衆，秦為寶衆，月氏為馬衆也。

²⁰⁴ 嘗: hibás írásjegyváltozat: Yu 2013: 172.

²⁰⁵ 秦: hibás írásjegy a *Shiji zhengyi* 123.4, és a *Qinding Siku Quanshu* Zibu 11 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozataiban. Yu szövegváltozata hozzáteszi a 外 írásjegyet a mű címéhez (Yu 2013: 154).

V.2. *Shi'er you jing* T04n0195p0147b11–14. [<https://cbetaonline.dila.edu.tw/en/T04n0195>]

Keleten uralkodik a Jin-dinasztia császára; népe bőségben él. Délen uralkodik Tianzhu (India) császára; az ő földjén sok híres elefánt van. Nyugaton uralkodik Daqin császára; az ő földjén temérdek az arany, az ezüst és a jáde. Északnyugaton uralkodik a *yuezhi*-k császára; az ő földjén sok a kiváló ló.

東有晉天子，人民熾盛。南有天竺國天子，土地多名象。西有大秦國天子，土地饒金銀璧玉。西北有月支天子，土地多好馬。

V.3. *Taiping yulan* 828.2. [<https://ctext.org/text.pl?node=402805&if=gb>]

A *Liangzhou yiwuzhi* írja: Daqin országában levágják az emberek fejét elválasztva a törzsüktől; karddal mészárolják le őket.

《涼州異物志》曰：大秦之國，斷首去軀，操²⁰⁶刀屠人。

V.4. *Shiji zhengyi* 123. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=73729>]

Song Ying *Yiwuzhi*-je írja: [...] Daqinban található két aranymag, mindkettő a tökhöz hasonló nagyságú, s ha valaki elülteti ezeket, megállás nélkül teremnek, rénézésre mint a tökök, felhasználáskor pedig valódi arannyá válnak.

宋膺異物志云：[...] 又大秦金二枚，皆大如瓜，擲之滋息無極，觀之如瓜²⁰⁷，用則真金也。

V.5. *Shiji zhengyi* 123. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=73729>]

Song Ying *Yiwuzhi*-je írja: Daqin egyik északi, kis vazallus államában található egy birkafaj, amely magától nő ki a fölből. [A helyiek] megvárják, amíg kihajtanak, majd fallal veszik körül őket, nehogy a vadak felfalják őket. Köldökükkel a földbe csatlakoznak, és ha megvágják vagy elmetszik azt, elpusztulnak. Ha azonban különböző tárgyakkal zajt csapnak, a bárányok félelmükben felsírnak, s a köldök[zsinór] magától elszakad, az állatok víz és élelem után szaladnak, s falkába tömörülnek.

宋膺《異物志》云：秦之北附庸小邑有羊羔²⁰⁸自然生於土中。侯其欲萌，築牆繞之，恐獸所食。其臍與地連，割絕則死。擊物驚之，乃驚鳴，臍遂絕，則逐水草為羣。

²⁰⁶ A 兩 („kettő”) írásjegy szerepel a *Qinding Siku Quanshu* Zibu 11 Chinese Text Project által közölt szövegváltozatában és Yu kiadásában is (2013: 164), a *Taiping yulan* 828.2 szövegváltozata azonban nem tartalmazza. Ezek alapján a nyomtatott kiadást szem előtt tartva a jelen verzióból kihagyják a szerzők.

²⁰⁷ A 瓜 írásjegy hiányzik a *Shiji zhengyi* 123.5. verzióból, ugyanakkor Yu (2013:159, 497. lábjegyzet) meglátásával egyetértve a jelen cikk szerzői is ezen írásjegy hozzáadásával tartják teljesnek a mondatot.

²⁰⁸ 黑: hibás írásjegy a *Shiji zhengyi* 123.5., és a *Qinding Siku Quanshu* Zibu 11 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

V.6. *Shenyi jing* 4. [<https://ctext.org/shenyijing/zh>]

A Nyugati tengeren túl terül el a Gémek országa. A férfiak és nők csupán hét *cun* [16 cm] magasak, természetük szerint udvariasak [azaz követik a szertartásokat]. Szeretik az írott szövegeket [a klasszikusokat], és térdhajtással mutatják ki tiszteletüket. Mindenki háromszáz éves koráig él. Jártukban mintha repülnének, s egy nap alatt akár ezer *li*-t [414 km] is képesek megtenni. Semmi sem merészel ártani nekik. Egyedül a tengeri gémtől félnek, amely, ha elhaladnak mellette, lenyeli őket, és akkor [a gém] szintén háromszáz évig él. Ezek az emberek a gém gyomrában nem halnak meg, hanem a gém szintén képes lesz egyetlen szárnycsapással ezer *li* távolságot megtenni.

西海之外有鵠國焉，男女皆長七寸，為人自然有禮，好經編跪拜。其人皆壽三百歲。行如飛，日行千里，百物不敢犯之。惟²⁰⁹畏海鵠，過輒吞之，亦壽三百歲。此人在鵠腹中不死，而鵠亦一舉千里。

V.7. *Taiping yulan* 796.6–7. [<https://ctext.org/text.pl?node=400330&if=gb>]

A *Tujue benmoji* írja: A türkök államától északra, egy hónap járóföldre található a törpék országa, ahol a legmagasabbak sem haladják meg a három *chi* [69 cm] magasságot, és vannak két *chi* [46 cm] magas emberek is. A fejükön kevés haj nő, és olyan formájú, mint a birka méhe, a türkök ezért nevezik őket birkaméhfejüknek. Nem él mellettük más népcsoport, akikkel háborúznának, így nem is vezetnek hadjáratokat. Van azonban egy nagy madár, hét-nyolc *chi* [1,6–1,8 m] magas, amely folyton várakozik a törpékre, csőrével elkapja és megeszi őket. A törpék ezért íjat és nyilakat hordanak magukkal, amelyekkel védekeznek ellenük. Mindez északnyugatra található, és ugyanaz, mint a *Weilüe* által említett törpék országa.

《突厥本末²¹⁰記》云：自突厥北行一月，有短人國，長者不踰²¹¹三尺，亦有二尺者。頭少毛髮²¹²，若羊胞之狀，突厥呼為羊胞頭。其傍無它種類相侵，俗無寇盜。但有大鳥，高七八尺，伺²¹³短人啄而食之。短人皆持弓矢，以為之備。按此亦在西北，即《魏略》之短之人國也。

²⁰⁹ 唯 írásjegyváltozat: Yu 2013: 183.

²¹⁰ 敝拏 hibás írásjegyváltozat a *Qinding Siku Quanshu* Zibu 11 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

²¹¹ 逾 hibás írásjegyváltozat a *Qinding Siku Quanshu* Zibu 11 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

²¹² 發 hibás írásjegyváltozat a *Qinding Siku Quanshu* Zibu 11 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

²¹³ 伺 téves írásjegy a *Taiping yulan* 796.6–7 szövegében.

V.8. *Han Wudi bieguo dongmingji* 2.6. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=96650&remap=gb#p11>]

A Yuanfeng korszak harmadik évében [i. e. 108] Daqin virágos patájú bikákat (*hua ti niu*) ajánlott föl adóként a császár számára. Színük változatos, magasságuk hat *chi* [1,4 m] volt, és a farkuk körbeérte a testüket. A szarvuk hegyén hús volt, a patájuk pedig a lótuszvirágra hasonlított. Jól bírták a gyaloglást, továbbá igen erősek voltak.

元封三年，大秦國貢花蹄牛。其色駁，高六尺，尾環繞其身，角端有肉，蹄如蓮花，善走，多力。

V.9. *Taiqing jinye shendanjing* 3.25048–25049. [<https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&chapter=666445#%E5%A4%AA%E6%B8%85%E9%87%91%E6%B6%B2%E7%A5%9E%E4%B8%B9%E7%B6%93%E5%8D%B7%E4%B8%8B>]

Egyszer régen, valaki a Középső Birodalomból Funanba utazott. Funanban hajóra szállt, és a tengeren át akart eljutni Gunu országba. A széljárás azonban megfordult, és már nem tudott eljutni oda, így aztán máshova ment. Éjjel-nappal dagadtak a vitorlák, megállás nélkül, mire hatvan nap elteltével partot értek. Nem tudta, hogy miféle helyre érkezett, így keresett valakit a parton, akitől megkérdezte. Azt a választ kapta, hogy Daqin országba jutott. Nem ez volt az a hely, ahová a kereskedő eredetileg el szeretett volna jutni, így megrettent, hogy foglyul ejtik és kivégzik. Ezért aztán úgy tett, mintha Funan királyának követe lenne, akit Daqin királyához küldtek. A király fogadta, és igencsak meglepődött: „A partjaitok rendkívül messze vannak, hát mégiscsak élnek ott emberek! Milyen országból jöttél? Mi okból érkezted követként Funanból?” Amaz így felelt: „Az Északi-tenger partján lévő Funan ország királyának a követe vagyok, azért jöttem felséged palotájába, hogy tiszteletem tegyem. Hallottuk hírét, hogy felséged országában különleges portékák és ritka kincsek vannak, királyom színes selymeket szeretne kérni, hogy díszesebbé tegye velük palotáját.”

[...] A király a követnek a következőket adta: vöröses színű arany, éjjel fénylő, ötszínű és fekete gyöngy, korall, csodás *bi* jádekorong, *baihe*, *puying*, ölelkező jádetigrisek, gyémánt és sok más csodás kincs. Ezek után útjára bocsájtotta. [...] A visszaút négy évig tartott, majd megérkezett Funanba.

A küldött először is felajánlott a nagy királynak négyezer tekercsnyi színes, vékony selymet, amelyek a hajón voltak. A király mosolyogva mondta: „Barbárok selyme. Micsoda gyenge minőség! Ha a dolgok silányak, az emberek rossz útra térnek, így igaz, nem üres beszéd! Ilyen holmit országom nem használ, ezért visszaadom, nem fogadom el.” Ezután mutatott a követnek csodálatos jádét és selymeket, nyolcszínű hímzett selymeket, könnyedén repkedő kék brokátokat, selyemszálla fűzött jádékkal szőtt selymeket, arany pettyekkel díszített zöld jádeköveket. A fehérek, akár a hó, a vörösek, akár az alkonypír,

a kékek, mint smaragd madarak szárnya, a feketék, mint repülő varjak. [Mind] csodás színekben pompáztak, csillogtak, szélességük négy *chi* [92 cm] volt. Nem volt közöttük jó és rossz minőségű, [ezekhez képest] a követ valamennyi portékája értéktelennek látszott, északról hozott selymei pedig nevetségesnek tűntek. Elmondhatjuk tehát, hogy Daqin országában minden megtalálható, minden kiváló, és a Középső Birodalom termékei össze sem lesznek hasonlíthatók azokkal, amíg világ a világ. Ami a főzést illeti, [Daqinban] tömjén fát (*xunlu mu*) égetnek, amelynek illata sokáig megmarad, és [így] az országban nincsenek kellemetlen szagok. Micsoda virágzó ország! A küldött, miután hazatért, mindent elmesélt, az elejétől a végéig, így aztán senki sem akadt, aki bátorkodott volna újra elhajózni Daqinba. A kereskedők és az utazók ilyenformán adták át egymásnak [a történetet], és [így] a kapcsolatok örökre megszakadtak.

昔中國人往扶南，復從扶南乘船，船入海，欲至古奴國。而風轉不得達，乃他去。晝夜帆行不得息，經六十日乃到岸邊。不知何處也，上岸索人而問之，云是大秦國。此商人本非所往處，甚驚恐，恐見執害，乃詐扶²¹⁴南王使詣²¹⁵大秦王。王見之大驚曰：爾海邊極遠，故復有人，子何國人乎，來何為扶南使者。答曰：臣北海際扶南王使臣，來朝王庭闕，北面奉首矣。又聞王國有奇貨珍寶，并欲請乞玄黃，以光鄙邑也。

[...]乃付紫金、夜光、五色玄珠、珊瑚、神璧、白和、朴英、交頸神玉瓊虎、金剛、諸神珍物，以與使者，發遣便去。

[...]還四年，乃到扶南。使者先以船中所有綵絹千匹，奉獻大王。王笑曰：夷狄綵絹，耳何²¹⁶猥薄。物薄則人弊，諒不虛耳。非我國之所用，即還不取。因示使者玉帛之妙：八采之綺，流飛蒼錦，玉縷結²¹⁷成之帛，金間²¹⁸孔文之碧。白則如雪，赤則如霞，青過翠羽，黑似飛鳥，光精耀輝，五色紛敷。幅廣四尺。無有好麗，而忽見使者凡弊之躬。北地之帛，真可笑也。自云大秦國無所不有，皆好，中國物永無相比方理矣。至於竈炊，皆然薰陸木²¹⁹為焦，香芳鬱積，國無穢臭。實盛國者也。使既歸具說本末，如此自是以來，無敢往復至大秦者，商旅共相傳如此，遂永絕也。

²¹⁴ 技 hibás írásjegy a *Zhengtong Daozang* 582 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

²¹⁵ 詣 hibás írásjegy a *Zhengtong Daozang* 582 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

²¹⁶ A *Zhengtong Daozang* 582 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozata ezen a helyen tartalmazza a 六 írásjegyet.

²¹⁷ 結 írásjegyváltozat a *Zhengtong Daozang* 582 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

²¹⁸ 間 írásjegyváltozat: Yu 2013: 195. 間 hibás írásjegy a *Zhengtong Daozang* 582 Chinese Text Project által közzétett szövegváltozatában.

²¹⁹ 朮 hibás írásjegy a *Taiqing jinye shendanjing* 3.25048–25049 szövegváltozatában.

Felhasznált irodalom

Elsődleges források²²⁰

- Beitang shuchao* 北堂書鈔 [*Feljegyzések az északi teremből*], Yu Shinan 虞世南. Beijing: Qinghua Daxue Chubanshe 2003. <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=303895>
- Bencao gangmu* 本草綱目 [*Gyógynövényteni enciklopédia*], Li Shizhen 李時珍. Hong Kong: Shangwu Yinshuguan 1976. <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=8>
- Bowuzhi* 博物志 [*Naturalis Historia*], Zhang Hua 張華. Beijing: Zhonghua Shuju 1985. <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=201871>
- Chuxueji* 初學記 [*Jegyzetek a tanulás megkezdéséhez*], Xu Jian 徐堅. Beijing: Zhonghua Shuju 2004. <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=59964>
- Fayuan zhulin* 法苑珠林 [*A Tan kertjének drágaköligete*], Shamen Daoshi 沙門道世. T53n2122. Taipei: Caituan Faren Fotuo Jiaoyu Jijinhui 2007. https://cbetaonline.dila.edu.tw/en/T2122_001
- Gezhi jingyuan* 格致鏡原 [*Mélyreható elemzések tükre*], Chen Yuanlong 陳元龍. Shanghai: Datong Shuju 1888. <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=125074>
- Han Wudi bieguo dongmingji* 漢武帝別國洞冥記 [*Han Wu császár különböző régiók misztériumainak megértéséről szóló feljegyzések*], Guo Xian 郭憲. Beijing: Zhonghua Shuju 1991. <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=303159&remap=gb>
- Hou Hanshu* 後漢書 [*A Kései Han-dinasztia története*], Fan Ye 范曄. Beijing: Zhonghua Shuju 1965. <https://ctext.org/hou-han-shu/zh>
- Jinshu* 晉書 [*A Jin-dinasztia története*], Fang Xuanling 房玄齡. Beijing: Zhonghua Shuju 1974. <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=788577>
- Liangshu* 梁書 [*A Liang-dinasztia története*], Yao Silian 姚思廉. Beijing: Zhonghua Shuju 1973. <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=596848>
- Nanfang caomu zhuang* 南方草木狀 [*A Délvidék növényzete*], Ji Han 嵇含. Beijing: Zhonghua Shuju 1985. <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=687592>
- Naxian biquijing* 那先比丘經 [*Milindapañha*], T32n1670B. https://cbetaonline.dila.edu.tw/en/T1670B_001
- Sanguozhi* 三國志 [*A Három Királyság története*], Chen Shou 陳壽. Beijing: Zhonghua Shuju 1959. <https://ctext.org/sanguozhi>
- Shenyi jing* 神異經 [*Szellemek és különlegességek klasszikusa*], Dongfang Shuo 東方朔. Shanghai: Shanghai Guji Chubanshe 1990. <https://ctext.org/shenyijing/zh>
- Shi'er you jing* 十二遊經 [*Dvādaśaviharaṇa-sūtra*], T04n0195. <https://cbetaonline.dila.edu.tw/en/T04n0195>
- Shiji zhengyi* 史記正義 [*A történetíró feljegyzéseinek helyes értelme*], Zhang Shoujie 張守節. [Repr. of Wenyuange Siku Quanshu] Taipei: Taiwan Shangwu Yinshuguan 1983–1986. <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=710475>
- Shishuo xinyu* 世說新語 [*Új beszámoló a világ történeteiről*], Liu Yiqing 劉義慶 & Liu Xiaobiao 劉孝標. Beijing: Zhonghua Shuju 2011. <https://ctext.org/shi-shuo-xin-yu/zh>
- Shuijing zhu* 水經注 [*Kommentár a vizek klasszikusához*], Li Daoyuan 酈道元 & Zhao Yiqing 趙一清. Taipei: Taiwan Shangwu Yinshuguan 1972. <https://ctext.org/shui-jing-zhu/zh>
- Tacitus, *Annales* 1.47, London: Oxford University Press 1896. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=urn:cts:latinLit:phi1351.phi005.perseus-lat1:1.47>

²²⁰ Az utolsó letöltés/ellenőrzés ideje az elsődleges források esetében: 2026. 04. 29.

- Taiping yulan* 太平御覽 [*Olvasmányok a Taiping időszakból*], Li Fang 李昉 et al. Shanghai: Shangwu Yinshuguan 1935. <https://ctext.org/taiping-yulan/zh>
- Taiqing jinye shendanjing* 太清金液神丹經 [*A hatalmas tisztaság isteni arany elixírjéről*], Changsheng Yinzhenren 長生陰真人. Zhengtong Daozang 正統道藏 XXXI. Taipei: Yiwen Yinshuguan 1977. <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=559064>
- Tongdian* 通典 [*Átfogó intézménytörténet*], Du You 杜佑. Hangzhou: Zhejiang Shuju 1896. <https://ctext.org/tongdian/zh>
- Yiwen leiju* 藝文類聚 [*Irodalmi gyűjtemények enciklopédiája*], Ouyang Xun 歐陽詢. Beijing: Qinghua Daxue Chubanshe 2003. <https://ctext.org/yiwen-leiju/zh>
- Zhenglei bencao* 證類本草 [*Gyógynövények rendszerezése*], Tang Shenwei 唐慎微. Qinding Siku Quanshu Zibu (wu: Yijia lei) <https://ctext.org/wiki.pl?if=gb&res=435587>

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Bertuccioli, Giuliano 1997. „Come i Romani vedevano i Cinesi e come i Cinesi vedevano i Romani nell’antichità.” In: Lionello Lanciotti (ed.) *Venezia e l’Oriente*. Firenze: Leo S. Olschki Editore, 59–72.
- Borell, B. – Dussubieux, L. 2022. „Exceptional Potash Glass Artefacts Excavated at Tissamaharama (Sri Lanka).” *Journal of Glass Studies* 64: 33–57.
- Chang, Kwang-chih 1981. „Archaeology and Chinese historiography.” *World Archaeology* 13.2: 156–169. <https://doi.org/10.1080/00438243.1981.9979823>
- Chittick, Andrew 2023. *Maritime Asia in the Third Century CE A translation and analysis of the Wushi waiguo zhuan and Nanzhou yiwu zhi*. <<https://storymaps.arcgis.com/stories/987f5e0085c04ec998dc76d2dced5de>> (utolsó letöltés: 2024. 11. 26.)
- Cobb, Matthew 2021. „Conceptualising the Far West: Early Chinese Notions of Da Qin and the Indian Ocean Trade.” In: *The Archaeology of Knowledge Traditions of the Indian Ocean World*. London: Routledge, 56–78. <https://doi.org/10.4324/9780429321856-5>
- Ferguson, John 1978. „China and Rome.” *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt* II.9.2: 581–603.
- Gong Yingyan 龚缨晏 2003. „古代中西文化交流的物证 Gudai Zhongxi Wenhua jiaoliude Wuzheng.” *Jinanshixue* 暨南史学 12.2.
- Hill, John E. 2004. *The Peoples of the West, from the Weilue* 魏略, by Yu Huan 魚豢. A Third Century Chinese Account Composed between 239 and 265 CE. Quoted in zhuan 30 of the Sanguozhi. Published in 429 CE. <http://depts.washington.edu/silkroad/texts/weilue/weilue.html> (utolsó letöltés: 2026. 04. 29.)
- Hill, John E. 2009. *Through the Jade Gate to Rome. A Study of the Silk Routes during the Later Han Dynasty 1st to 2nd Centuries CE. An Annotated Translation of the Chronicle on the “Western Regions” in the Hou Hanshu*. Lexington.
- Hirth, Friedrich 1885. *China and the Roman Orient*. Researches into their Ancient and Mediaeval Relations as Represented in Old Chinese Records. Hong Kong.
- Honey, David B. 1990. „History and Historiography on the Sixteen States: Some T’ang Topoi on the Nomads.” *Journal of Asian History* 24: 161–217.
- Hoppál, Krisztina – Bellina, Bérénice – Dussubieux, Laure 2024. „Southeast Asia and the Mediterranean World at the Turn of the First Millennium CE: Networks, Commodities and Cultural Reception.” *Cambridge Archaeological Journal* 291–314. <https://doi.org/10.1017/S0959774323000264>

- Hoppál, Krisztina 2011. „The Roman Empire according to Ancient Chinese Sources.” *Acta Antiqua* 51: 263–306. <https://doi.org/10.1556/AAnt.51.2011.3-4.5>
- Hoppál Krisztina 2015. „Daqin és Daqin fényes tana – Avagy a xi’ani Nesztoriánus Sztélé. Adalékok a Nyugat recepciójának kérdéséhez.” *Tisicum* 23 (2014/2015): 323–328.
- Hoppál, Krisztina 2016. „Contextualising Roman-related Glass Artefacts in China. An Integrated Approach to Sino-Roman Relations.” *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 67: 99–114. <https://doi.org/10.1556/072.2016.67.1.3>
- Hoppál Krisztina 2018. „Hogyan kommunikált Kína és Róma az ókorban? Kommunikációs csatornák és interakciós hálózatok a tengeri és szárazföldi Selyemút mentén.” In: Dallos Edina – Kósa Gábor (szerk.) *Kultúrák találkozása és kölcsönhatása a Selyemút mentén: Ecsedy Ildikó születésének 80. évfordulójára*. Budapest: Szegedi Tudományegyetem, ELTE Távol-keleti Intézet, 125–142.
- Hoppál, Krisztina 2019. „Chinese Historical Records and Sino-Roman Relations: A Critical Approach to Understand Problems on the Chinese Reception of the Roman Empire.” *RES Antiquitatis* 1: 63–81.
- Hoppál, Krisztina 2020. „Rome, China and West–East Intercultural Communications in Antiquity: An Archaeological Perspective.” *Studies on Cultures along the Silk Road* 2: 56–83.
- Janik, Paweł 2016. „Da Qin i Seres – zarys kontaktów Imperium Rzymskiego i cywilizacji chińskiej.” *Studia Azjatyckie* 2: 56–76.
- Kolb, Anne – Speidel, Michael A. 2015. „Perceptions from Beyond: Some Observations on Non-Roman Assessments of the Roman Empire from the Great Eastern Trade Routes.” *Journal of Ancient Civilizations* 30: 117–149.
- Kolb, Anne – Speidel, Michael A. 2017. „Imperial Rome and China: Communication and Information Transmission.” In: María Dolores Elizalde – Wang Jianlang (eds.) *China’s Development from a Global Perspective*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 28–56.
- Kordoses, Stephanos 2008. “I yperifereia Ta-ch’in (Daqin/大秦) tis Vaktrias H υποπεριφέρεια Ta-ch’in (Daqin/大秦) της Βακτρίας [The Ta-ch’in (Daqin/大秦) Sub-region of Bactria].” In: C. Christopoulos – C. Stavrakos (eds.) *Praktika tou A’ Diethnous Synedriou Sino-Ellinikon Spoudon «Scheseis Ellinikou kai Kinezikou kosmou» 2–4 Oktovriou 2004 Πρακτικά του Α’ Διεθνούς Συνεδρίου Σινο-Ελληνικών Σπουδών «Σχέσεις Ελληνικού και Κινεζικού κόσμου» 2–4 Οκτωβρίου 2004* [Proceedings of the 1st International Congress for Sino-Greek Studies, “Relations between the Greek and Chinese World”, 2–4 October 2004]. Ioannina: Panepistimio Ioanninon Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων [University of Ioannina], 27–37.
- Law, B. C. 1969. „Śākala: an Ancient Indian City.” *East & West* 19.3/4: 401–409.
- Leslie, D. D. – Gardiner, K. H. J. 1996. *The Roman Empire in Chinese Sources*. Roma: Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente.
- Li Jianguo 李劍國 1984. *Tang qian zhiguai xiaoshuo shi* 唐前志怪小說史 [A Tang-kor előtti természetfeletti legendák története]. Tianjin: Nankai Daxue Chubanshe.
- Lieu, Samuel N. C. 2016. „Da Qin 大秦 and Fulin 拂林 – the Chinese Names for Rome.” In: Samuel Lieu – Gunner Mikkelsen (eds.) *Between Rome and China: History, Religions and Material Culture of the Silk Road* (Silk Road Studies 18). Turnhout: Brepols Publishers, 123–145.
- Liu, Xinru 2017. „Looking towards the West – How the Chinese Viewed the Romans.” In: Berit Hildebrandt (ed.) *Silk: Trade and Exchange along the Silk Roads between Rome and China in Antiquity* (Ancient Textile Series 29). Oxford: Oxbow Books, 1–6. <https://doi.org/10.2307/j.ctvh1dsv4.5>
- Mansvelt Beck, Burchard J. 1990. *The Treatises of Later Han: Their Author, Sources, Contents and Place in Chinese Historiography*. Leiden: Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004482845>

- Maspero, Henri 1950. „Un texte taoïste sur l’Orient romain.” In: *Études Historiques* (Mélanges posthumes sur les religions et l’histoire de la Chine 3.). Paris: Civilisations du Sud, 93–108.
- Michelazzi, Emilia 2013. „Damaschi ‘splendenti’, tartarughe ‘divine’ e perle dal chiaror di luna: qualche riflessione su una fonte cinese del III secolo d.C.” *Rivista Storica dell’Antichità* 43: 199–222.
- Puett, Michael 2014. „Classical Chinese Historical Thought.” In: Prasenjit Duara – Viren Murthy – Andrew Sartori (eds.) *Companion to Global Historical Thought*. Oxford: Wiley, 34–46. <https://doi.org/10.1002/9781118525395.ch2>
- Qiang, Li 2018. „The Image of Romans in the Eyes of Ancient Chinese: Based on the Chinese Sources from the Third C. CE to the Seventh C. CE.” In: M.A. Janković – V.D. Mihajlović (eds.) *Reflections of Roman Imperialisms*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 346–369.
- Rhys Davids, Thomas William 1890. *The Questions of King Milinda, vol. I.* (Sacred Books of the East 35). Oxford: Clarendon Press.
- Sevillano-López, David 2015. „Mitos y realidad en las descripciones del Imperio Romano en las fuentes chinas.” In: Noelia Vicent Ramírez – Jaime de Miguel López (eds.) *Roma y el mundo mediterráneo: actas del I Congreso de Jóvenes Investigadores en Ciencias de la Antigüedad de la UAH*. Alcalá: Universidad de Alcalá, Servicio de Publicaciones, 15–41.
- Shiratori, Kurakichi 白鳥庫吉 1971. „Daishin no mokunanshu to indo no nyoishu 大秦の木難珠と印度の如意珠 [Daqin Munan gyöngye és India Ruyi gyöngye].” In: *Shiratori Kurakichi zenshū* 白鳥庫吉全集, vol. 7: Seiikishi kenkyū ge 西域史研究下. Tokyo: Iwanami Shoten, 597–641.
- Stanley-Baker, Michael, J.E.E. Pettit & Dolly Yang 2023. „A Medieval Daoist Drug Geography: The Jinye Shendan Jing as a Novel View on the Circulation of Medical Knowledge in Asia.” *Religions* 14: 835.
- Wilkinson, Endymion 2000. *Chinese History. A Manual*. Princeton: Princeton University Press.
- Wolters, Oliver William 1967. *Early Indonesian Commerce: A Study of the Origins of Śrīvijaya*. New York: Cornell University Press.
- Wu, Yong 吴勇 1999. „Xinjiang Niya yizhi chutu de shanhu ji xiangguan wenti 新疆尼雅遗址出土的珊瑚及相关问题 [A xinjiangi Niya lelöhelyen feltárt korall és az ehhez kapcsolódó kérdések].” In: *Ri-Zhong gongtong Niya yiji xueshu diaocha baogao shu* 中日共同尼雅遗迹学术调查报告书 [A Niya lelöhelyen végzett közös japán-kínai tudományos kutatás beszámolója], ed. Ri-Zhong gongtong Niya yiji xueshu kaochaui 中日共同尼雅遗迹学术考察队. Tokyo: 295–303.
- Xiong, Zhaoming – Fu, Xia 2022. *Hepu Han Tombs*. Singapore: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-981-19-4660-8>
- Yu, Taishan 余太山 2013. China and the Ancient Mediterranean World. A Survey of Ancient Chinese Sources. *Sino-Platonic Papers* 242: 1–268.
- Yu, Taishan 余太山 2021. *A Study of the Relations between China and the Mediterranean World in Ancient Times, First edition*. Beijing: Shangwu Yinshuguan 商务印书馆.
- Zhao, Quangepeng 赵全鹏 2016. „Zhongguo gudai shehui dui shanhu de xiaofei ji Nanhai shanhu kaikai 中国古代社会对珊瑚的消费及南海珊瑚开采 [Az ókori kínai társadalom korallfelhasználása, és a déltengeri korallkitermelés].” *Nanhai xuekan* 南海学刊 1.3: 67–72.